

Gránitszilárdság

A magyar gazdasági és politikai helyzet elemzése és értékelése

2011. IV. negyedév

Készítette: Kéri László és Petschnig Mária Zita

Budapest, 2012. január 1-16.

Tartalom

Négy mottó.....	3
Egy rövid bevezető.....	6
I. Az őszi előre látható pilléreiről.....	9
1. Az új választási rendszer megszületéséről.....	9
1.1. A kritikusok legfőbb következtetései.....	12
2. Lényegi változások és változtatások az igazságszolgáltatásban.....	13
3. Utócsatározások az új munkatörvénykönyv körül.....	18
4. Viták az oktatási rendszer jövőjéről.....	20
5. S még egy előre látható pillér.....	23
II. Az őszi nem várt gazdasági eseményei.....	24
1. Elővigyázatossági hitelkérelem bejelentése.....	24
1.1. Gazdasági előzmények.....	24
1.2. A kapcsolat újrafelvétele.....	26
2. Leminósítések.....	32
3. Megállapodás a Bankszövetséggel.....	36
3.1. Előzmények.....	36
3.2. A bankok válaszreakciói.....	39

3.3. A megállapodás létrejötte és tartalma.....	41
3.4. Utóélet.....	42
4. A 2012. évi költségvetési tervezet végjátéka.....	44
5. A kormánypárt biztató véleménye 2012-re.....	46
III. Sajtó- és médiakonfliktusok az év utolsó hónapjaiban.....	49
1. Újabb kirúgások a közszolgálati médiumoktól.....	50
2. Egy váratlan botrány eszkalációja.....	51
3. S még nem volt vége.....	52
Záró következtetések és néhány megjegyzés a közeljövőhöz.....	58

Négy mottó:

Jó volna azt mondani,
hogy öröm itt lenni,
de az érzés megfakult benned,
s már nincs erőd tenni,
csak nézed, ahogy folyik a játszma,
és nem változik semmi.

/Háy János: A legrosszabb forma. És, 2011. nov. 11./

Mit összeadnál, az magát vonja ki.

A vége úgyis nulla lesz.

Mert legbelül motoz valami:

Minden összegből pont annyit levesz.

/Kálmán Gábor: Könnyű közöny. És, 2011. okt. 21./

Mi lettem? Tovább hogy legyek?

Nyomomban vihar lépeget.

Szétdobálja az éveket.

Üvölt, hogy jön és én megyek.

/Babiczký Tibor: Órségváltás. És, 2011. nov. 18./

Minek kérdezel?

Nem hallod, *hogy Válasz nincs:*

Csak lárma vagy csend?

/Fodor Ákos: Kérdések. És. 2011.okt. 28./

Egy rövid bevezető

A megidézett négy mottó mindegyike 2011 őszén megjelent versekből való idézet, s túlzás nélkül állíthatjuk, hogy legalább tucatnyi hasonló hangvételű alkotást találtunk még az év utolsó hónapjaiban. Van úgy, hogy versek segítségével sokkal érzékletesebben lehetséges kifejezni korhangulatot, mint bármiféle körültekintő, sokoldalú, kitűnő elemzéssel. A magyar társadalom közhangulata a nyár végétől az új év kezdetéig - voltaképpen tíz-tizenöt hét leforgása alatt - olyan mélységű változásokon ment át, mint amilyenre legutoljára csak 2006 őszén láthattunk példát. 2012 első napjaiban mindenki elégedetlen, igaz, mindenki másképpen és más miatt.

A kormányzati oldallal kevésbé szimpatizálók az év utolsó hónapjaiban számolatlan mennyiségben kaphattak meggyőző érveket korábbi fenntartásaik határozott megerősítéséhez. A kormányzati tábor pedig kénytelen volt szembesülni azzal, hogy nemcsak a pozitív várakozásaik nem teljesülnek, hanem azzal is, hogy a kialakult hatalmi szerkezet egyre több tekintetben emlékeztet az elődök legellenszenvesebb vonásaira. Maguk a kormányzati férfiak – pardon, az év utolsó napjaiban véletlenül egy hölgy is közéjük tévedt...ott keresgéli a diplomáját... - meg azért lehetnek nagyon is elégedetlenek, mert égen-földön nem találnak a döntéseiket megértéssel fogadó partnerekre. A nemzetközi befektetői környezet, az európai kormányok, a külföldi hitelminősítők s lényegében a teljes nemzetközi média olyan hangnemben kritizálja a magyar kormányt – és személy szerint Orbán Viktort -, amelyre nem tudunk hasonló példát felidézni

/E sorok írásának napján megjelent Economist c. nagytekintélyű hetilapban például a magyar kormányról szóló cikk kezdő mondata imígyen hangzik: „Viktor Orbán, Hungary’s conservative prime minister, seems an unlikely villain.” Nem akartam hinni a szememnek, de az egész írás a későbbiekben sem enged az elmarasztaló hangvételből, és azt követeli az európai jobboldali vezetőktől- név szerint Angela Merkeltől és Nicolas Sarkozytól, hogy fékezzék már meg magyar kollégájuk európai döbbenetet okozó ámokfutását...¹

A megidézett versekből áradó tanácstalanság, reményvesztettség, kiúttalanság távolról sem tartható az egyébként különösen túlérzékeny művészek túlzásának. Rendszeresen járunk vidéki előadásokra, az őszi hónapokban összesen kilenc megyében fordultunk meg, s

¹ Economist, 2012.jan.7. page 10. - To Viktor too many spoils

szinte a szemünk előtt, a fülünk hallatára ment vége annak a közhangulatnak az általánossá válása, amely a versekből is kihallható. Az őszi választások óta eltelt több mint másfél év koncentrátumává sikeredett. Megelőlegezve a később részletesen is kifejtendőket, az év utolsó hónapjaiban sokoldalúan élhettünk meg és át négy fontos, mondhatni alapvető élmény-együttest:

- a hatalomépítés könyörtelenségét és intézményesítését,
- mindenféle bírálat, kritika, ellenvetés teljes körű figyelmen kívül hagyását,
- az átgondolt, elmagyarázható, elfogadtatható gazdaságpolitika teljes hiányát,
- a belső hatalmi viszonyokban az ellenfelek, gátak, korlátok végtelen gyöngeségét.

Mindez persze így túlzottan általános jellegű. A későbbiekben lesz módunk mind a négy vonatkozásról bőszes terjedelemben megemlékeznünk. Ennek az ősznek eredetileg az lett volna a pillére, amit már a nyár közepén is láhattunk kiépülni/kiépíteni: az alkotmányozás tavaszi általánosságai után kellett jönnie az ú.n. sarkalatos törvényeknek. Némi bizonytalankodás szeptemberben még mutatkozott afelől, hogy 26, 34, 42, esetleg több vagy kevesebb ilyen jellegű, nagyhorderejű törvényt fognak-e páratlan gyorsasággal elfogadni. Azt azonban biztosan lehetett tudni, hogy ezek között lesznek azok a legalapvetőbb szabályok, amelyeknek meghozatalával befejeződik a nagy-nagy rendszerépítési mű: a választási rendszer, az új munka törvénykönyv, a bírósági rendszer és az oktatási struktúra átalakításai ígértek ilyen karakterűeknek. Azt is lehetett előre tudni, hogy ezek külön-külön is rendkívüli horderejű döntések, azt azonban csak sejteni lehetett, hogy az elfogadtatásuk által megmozduló konfliktusok szinergiájában ritkán látható méretű ütközetek lehetősége is benne foglaltatik. Nem ígérkezett tehát ez az ősz egyszerűnek. Sőt, nem akadt olyan szakíró, aki ne sokallotta volna ezt a páratlan sietséget.

Ennek az ősznek azonban váratlanul kerekedett egy egészen másfajta pillére is. Nyár végén nagyon kedvezőtlen irányba lódultak meg a gazdasági/pénzügyi folyamatokat jelző számok, s az ősz közepétől szinte hétről hétre romlott a helyzet. A gazdasági/gazdaságpolitikai kihívás lett az ősz másik nagy pillére, ezen belül is a forint pozíciójának megroppanása. Nagyjából november közepétől a nagyhorderejű törvénykezés keltette zajokat mindinkább elnyomta a külső, majd a belső aggodalom rémülete: mi lesz Magyarországgal? Az év végéhez közeledve erre az aggodalomra egyre több okunk lett.

Az év végéhez érkezve a két pillér összeért: a sarkalatos törvények több mint vitatható elfogadtatása révén keletkezett demokrácia-félelmeket mindinkább felerősítették a kormányzati tehetetlenkedés, kapkodás nyomán alakuló gazdaságpolitikai aggodalmak, orientáció-vesztések és a nagyfokú bizalmi hiányok okán terjedő pánikreakciók. Kint is, bent is.

Az év utolsó heteiben olyan mennyiségű zavaros döntések zuhatagát kellett elviselnünk, amelynek nyomán lassan elvesztettük a legelemibb közéleti tájékozódási lehetőségeinket, képességeinket is. Megadó legyintéssel hallgattuk, hogy egy-egy parlamenti éjszakán, olykor a hajnali órákban hogyan fogadtak el a képviselők történelmi jelentőségű, alkotmányos súlyú szabályokat úgy, hogy közben nem sok fogalmuk lehetett arról, hogy – mit is tesznek valójában. December végére oda jutottunk, hogy kitűnő teljesítménynek minősült már az is, ha egy-egy fontos döntésnek a megszületését időben azonosítani tudtuk, arról viszont már szó nem lehetett, hogy az értelmezésével is megpróbálkozzunk.

Média, politika, közvélemény, nyugati és hazai megfigyelők tömege bénultan szemlélte: mi történik e szép hazában? S van-e még egyáltalán olyan halandó, aki átlátja e káosz szerkezetét - ha egyáltalán létezik ilyen.

Mindezek a körülmények magyarázzák azt, hogy e mostani negyedéves beszámolóink némileg eltér a korábbi sok-sok elemzés szerkezetétől és a stílusától is. A politikai folyamatokat ezúttal nem fogjuk a megszokott mélységben elemezni, hanem megelégszünk azzal, hogy megpróbálunk rendet rakni a legfontosabbnak ítélt események között. Kiemeljük és keretek közé rakjuk az általunk legfontosabbnak gondolt öt nagy – pillérszerűnek vélt - döntési területet. Ezek a kérdéskörök lennének azok, amelyeket az ősz előzetesen is kiemelkedően fontos ügyeinek véltünk, noha utólag az sem világos, hogy a reájuk vonatkozó törvények megszületése után vajon az adott szféra miféle irányokba mozdulhatott el.

Mindezekhez képest a gazdasági események sora, sorsa áttekinthetőbbnek tűnt, noha éppen ezekben a kérdésekben értek minket a legnagyobb meglepetések. Mégis, e nem várt pillérnek a rekonstrukciója annyiban volt sikeresebben elvégezhető, amennyiben a nemzetközi érintettség, kitettség úgyszólván azonnali válaszokkal járt. Ezért könnyebben lehetett különbséget tenni a lényeges és lényegtelen, a blöffszerű és a komolyan vehető döntések között. Ily módon a gazdasági folyamatokat lehetséges volt úgy is áttekinteni, hogy közben hallgatólagosan zárójelek közé tettük a körülvevő politikai/hatalmi játszmák történetét.

I. Az őszi előre látható pilléreiről

Utaltunk már arra, hogy 2011 őszi voltak olyan előre láthatóan/tudhatóan fontos döntései, amelyeket részben a tavaszi alkotmányozás előlegezett meg, részben pedig az eltökélt rendszer-átépítő szándék. Az öt nagy törvénykezési terület mindegyike páratlanul hosszadalmas és összetett politikai csatározást vett volna igénybe, ha vannak ehhez megfelelően erős és kikerülhetetlen vitapartnerek. De nem voltak. Ezért arra lehetett számítani, hogy a Fidesz e döntéseket erőből viszi keresztül, továbbá arra is, hogy a javaslataik mögött legalább annyira kiérlelt, végiggondolt előkészítő munka húzódik meg, mint aminek a tanúi lehettünk a nagy média-szabályozási hullámok idején. Számításaink részben igazolódtak, amennyiben a könyörtelen keresztülviteli szándékokat illetően nem csalatkoztunk. Az előkészítettség hiányosságai azonban több mint szembeszökőek voltak.

Nem fogunk mind az öt területtel egyenlő mértékben foglalkozni, s nemcsak a területi korlátok okán. A politikai/hatalmi rendszer hosszabb távú jövője szempontjából nézve fontosabb alrendszereknek kitüntetettebb jelentőséget tulajdonítottunk, ezért a választási, illetve az igazságszolgáltatási rendszer kapcsán megfigyelhető fejleményekről részletesebb, a többiekéről pedig inkább csak összefoglaló jellegű elemzéseket készítettünk.

1. Az új választási rendszer megszületéséről

November 20-án, vasárnap este Lázár János frakcióvezető egyéni képviselői indítványként feltette az országgyűlés honlapjára az új választási rendszerről szóló törvényjavaslatát. Ettől a pillanattól kezdve hivatalosan is megismerhetővé vált az, amiről már csaknem egy éve beszéltek pártok, a választási szakértők, alkotmányjogászok és szakújságírók: véglegessé vált, hogy a húsz éve funkcionáló választási rendszert még az idén új fogja felváltani. Ami azt illeti, az előzetes találgatásokhoz képest a szűk körű szakmai érdeklődőket viszonylag kevés meglepetés érte. Részben már a nyáron - főleg Áder Jánoshoz kötődve – kiszivárgott jónéhány olyan alapvetőnek mondható változtatási elképzelés, amely nyomán már sejthetővé

váltak az új rendszer lényegi vonásai. Részben pedig október második felében már nem hivatalosan is olvasható volt egy olyan szövegváltozat, amelyet minden érintett, mint a Fidesz féléhivatalos javaslatát kezdett el értelmezni, vitatni és kommentálni. Miért kell egyáltalán új választási törvényt alkotni? Erről megoszlott a szakértők véleménye. Mindenesetre maga Áder János többször is összefoglalta idevágó érveit:

Mindenekelőtt azért, mert a parlament még tavaly elfogadta azt a törvényt, amelynek értelmében a leendő országgyűlés létszámát legfeljebb 200 főben kell korlátozni. Az Alkotmánybíróság pedig már hat évvel ezelőtti, 2005-ös döntésével elmarasztalta a parlamentet amiatt, hogy nem számolja fel a választókeretek létszáma között megmutatkozó aránytalanságot. Még régebbi keletű - és nemzetközi jogi normákat is sértő – hiányosság volt az, hogy a magyar parlamentben nem jár alanyi jogon képviselő a hazai nemzetiségi kisebbségeknek. S végül a tavaly elfogadott ún. kettős állampolgársági törvény úgyszintén „megígérte” a határon túli magyaroknak a választói jogot, hiszen „nem létezhetnek első és másodrendű magyarok”, nem létezhetnek magyar állampolgárok választójogi lehetőségek nélkül... E négy körülmény külön-külön is indokolná a választási rendszer módosítását, együttesen azonban nagyon is nyomós érv amelle, hogy ennyi változást már csak egy új rendszer keretei között lehet átvezetni. Nem beszélve arról, hogy húsz év összesen hat általános választása nyomán is elegendő olyan korrekciós igény és tapasztalat halmozódott fel, amelynek hasznosítása úgyszintén csak egy új törvény keretei között oldható meg.

A felhozott érvek kritikai áttekintésétől ezúttal eltekintenénk, pontosabb, ha azt mondjuk, hogy a felemlegetett hiányosságok megszüntetésének kérdése többnyire erőteljesen politikai akarat kérdése. S azt valóban elmondhatjuk, hogy ezen ügyekben kétharmados politikai akarat korábban tényleg nem állhatott fenn. Az viszont egészen más kérdés, hogy az Áder János által felsorolt – és valóban elfogadható, sőt, indokolt – érvek egyike sem szolgál megfelelő magyarázatként mindazon kifogásokra, amelyeket már a nyár végén csendesen, október végén hangosan, majd november 20. után az ellenzők és kritikusok kétségbeesetten kezdtek hangoztatni. Mivel ez az összegző nem vállalhatja magára egy választásszociológiai, avagy alkotmányjogi tanulmány alaposságának a feladatait, ezért megelégszünk a legfontosabb kritikai pontok, vitakérdések egyszerű felsorolásával, majd pedig a legfontosabb politikai konzekvenciák levonásával.

Kilenc fontosabb aggály és kérdés az új választási rendszer kapcsán

- Az új rendszer az eddigi kétfordulóshoz képest egyfordulós lesz, ami ugyan egyszerűbbé teszi a választást, de megfosztja az ellenfeleket a két forduló közötti szövetség-keresés lehetőségétől. S a korai kényszerű tömbösődéssel minden bizonnyal a kétpárti váltógazdálkodás felé fogja tolni a magyar politikai rendszer jövőjét.
- Az új rendszer eltörli az érvényességi küszöböt – a korábbi első fordulás 50 %-os részvételi küszöböt – ami eleve azzal a következménnyel jár, hogy a megosztott ellenzékkel szemben az erősen támogatott egypárt akár 35%-os eredménnyel is kétharmados parlamenti többséghez juthat.
- Az új parlamentben megnő az egyéni választókeretből jövő tagok száma, a korábbi 45 %-ról 54 %-ra, s ez az eltolódás megint a győztest jutalmazza.
- Az újonnan megállapított választókeretek határainak megrajzolása láthatóan a mai kormányzó párt számára kedvező, mert – főként a nagyvárosokban – a lakótelepi szavazóbázisok tömbösítésével – a baloldali szavazókat igyekszik egy körzetbe terelni.
- A határon túliak egy listán való szavaztatása az egységes és egyenlő választójog alapelveinek megbontása, s ez a megoldás előre láthatóan nemzetközi/szakmai kritikákat fog kiváltani.
- A nemzetiségiek számára bevezetett, külön súlyozott – meglehetősen komplikált – megoldás szintén sérti az egyenlő választójog alapelvét.
- A választójog gyakorlásának az előzetes regisztrációhoz való kötése nyíltan az elkötelezett párttáborral rendelkező nagypártoknak kedvez, s diszkriminálhatja az újonnan jelentkező politikai erőket. S az elmúlt húsz év adatait figyelembe véve pedig egyértelműen szociális diszkriminációval, a peremre szorult társadalmi csoportoknak a választásból történő kizárásával jár majd.

- A kompenzációs rendszer megváltoztatása a győztesek kétszeri jutalmazása, s a kisebb pártok elsúlytalanítása.
- A korábbi -750 fős – kopogtatócédula-gyűjtési küszöbnek a duplájára emelése szintén a kisebb pártok hátrányba hozásának szándékára vall. (Ezt végül az utolsó pillanatban sikerül ezer főre csökkenteni. A kompromisszumra való hajlandóság jeleként...)

1.1. A kritikusok legfontosabb következtetései

Egybehangzó kifogása valamennyi kritikusnak az, hogy e rendszerben a Fidesz a jelenleg megmaradt - bár csökkenő - támogatottságával még nagyobb, nyomasztó méretű parlamenti fölényhez jutna. Ennek illusztrálására két példát szoktak felhozni. Az egyik szerint a Fidesz az új rendszerben a 2010-es (53 %-os) eredményével az új parlamentben a mandátumok csaknem négyötödös (76 %-os) többséget érne el. A másik példázat értelmében az új kétharmados többséghez elegendő lenne akár 35%-os listás eredmény is amennyiben az összes ellenzéki erő nem indítana egységesen egyetlen közös jelöltet velük szemben. Ami szinte kizárt...

A másik kifogás összegzően fogalmazza meg azt, amit már az egyes tételeknél külön is jeleztünk: az új választási rendszer határozottan igyekszik kizárni a kisebb pártok parlamentbe jutási esélyeit, s így szinte lehetetlenné teszi újabb szereplők eredményes megjelenését. Ebben a rendszerben mindenki, aki valamilyen oknál fogva szemben áll a kormányon lévő párttal, kénytelen lesz a másikkal - a tulajdonképpeni versenytársával – összefogni, s nem lesz képes önálló arculatot mutatni.

Egyetlen mondattá fogalmazva az aggályokat: ez a választási rendszer a Fidesz legközelebbi kétharmados többségét hívatott biztosítani még olyan körülmények között is, amikor a jelen kormányzó erő támogatottságának nagymértékű visszaesésével lesz kénytelen számot vetni.

A magunk kommentárja mindehhez az, hogy a felsorolt aggodalma, bírálatok külön-külön is figyelmet érdemelnek, de nem osztjuk azt a félelmet miszerint a Fidesz ezzel a választási szisztémával évtizedekre bebetonozná magát. Meglehet, a törvény kieszelőinek a fejében tényleg ott lehetett valamiféle rögeszmeként a jelen erőviszonyok

meghosszabbításának végtelenített szándéka. Ám ez a vágyalom az elmúlt két-három évtized fejleményeinek teljes félreismerésén alapszik. Lehet még a Fidesz katasztrofális vesztese is ennek az új rendszernek, elegendő lesz annak a felsejlése, mikor a mostani bizonytalan milliók elmozdulnak valamely párt irányába.... S akkor...lehet majd megint egy új választási rendszert írni... A kritikusok kapcsán szintén azt az ellenvetést tartanám fontosnak, hogy nem lehet az új választási rendszert kizárólag a Fidesz jelenlegi pozíciója jegyében tesztelni. Ha e két végletet zárójelek közé tesszük, akkor megmarad még mindig két lényeges összefüggés.

Az egyik az, hogy ez a választási rendszer valóban a győztesnek kedvez – de nem tudhatjuk, hogy ki is lesz a következő győztes. S azt a szempontot is érdemes figyelembe venni, hogy ez a rendszer erősebb kormányzást tesz lehetővé, mint amilyen az elmúlt két évtized során megvalósulhatott. A másik szempont: ennek a választási rendszernek leginkább az a legfőbb hiányossága, ami az új alkotmány esetében is szerepet játszott: legitimitásának a hiánya. Tele volt egyéb fontos ügyek megvitatásával az a néhány hét, amikor a parlament megvitatta ezt a javaslatot, ráadásul a forintválság is éppen ebben a szűk periódusban érte el a tetőpontját. Ezért aztán nemcsak az ellenzéki pártok, nemcsak a szakértők hada nem érezhette magáénak ezt az új választási rendszert, hanem maguk a leendő választók sem... A Mediánnak egy december végi vizsgálata szerint a lakosság nagy többségének már csak azért sem lehetett markáns véleménye az új rendszerről, mert nem is hallott róla, nem is ismeri. Sapienti sat.

Ószi irodalom a választási rendszer kérdéseire:

Jakab András–interjú: Aggályok, mítoszok, tények. Nsz. okt. 24.

Áder János-interjú: Olasz modell. Figyelő, 2011/43. sz.

Kibúvó kerestetik. A választójogi reform kulisszatitkai. Heti Válasz, okt. 20.

Nem választás. MaNcs, okt. 20.

Támadás a kisebb pártok ellen. Nsz., nov. 22.

Varázsceruza. MaNcs. nov. 24.

A pálya lejtése. Heti Válasz, dec. 1.

Vasbetonból lesznek majd a jolly jokerek. MaNcs. dec. 1.

Kumin Ferenc: Vita a választási rendszer körül. Heti Válasz, 2012. jan. 12.

2. Lényegi változások és változtatások az igazságszolgáltatásban

Nem mondhatni, hogy szélesebb körű érdeklődést váltott volna ki a november 28-i parlamenti döntés, amikor elfogadták a bíróságok új szervezeti rendjéről, valamint a bírák jogállásáról szóló törvényeket. E közönyt sokkal inkább magyarázhatjuk – megint csak - azzal a ténnyel, hogy ez idő tájt a lakosságot teljességgel lefoglalta a forint sorsának, valamint az IMF-fel szembeni sikertelen szabadságharcnak az alakulása, s a közvélemény figyelme egyidejűleg nem képes egyszerre nagyhorderejű kérdésekkel hasonló intenzitással foglalatoskodni. Pedig a bíraskodás új rendjéről szóló szabályozás korántsem csak az érintett jogász szakmák számára tartogatott meglepetéseket. Nem kell nagy jóstehetség annak előrejelzéséhez, hogy ez az új rend nem is oly soká majd olyan jelenségeket produkálhat, amelyek nyomán később lesz még ok bánkódni a korabeli közöny miatt.

A várható reform alapelveiről az érdeklődők már a nyáron értesülhettek a különböző Áder-interjúkból, mivel e reformok szakmai előkészítéséért szintén a Fidesz EU-képviselője viselte a felelősséget. Magyarázatának lényege szerint az új és átfogó reformokra azért lett szükség, mert:

- az 1997 utáni rendben megengedhetetlenül lelassult az ítélkezés,
- áttekinthetlenné vált a felelősség viselése,
- aránytalan az egyes bíróságok közötti területi különbség a teherviselés tekintetében,
- a legfelsőbb irányító szervezetekben pedig egybemosódik a bíróságok működéséért való szakmai és igazgatási felelősség.

Értelemszerűen az új rend arra törekszik, hogy a fent emlegetett hiányosságokon minél eredményesebben lehessen változtatni. Az új rendszer szerint a régi Legfelsőbb Bíróság Kúriává változik, az OIT megszűnik és a korábbi szerepkörét részben az Országos Bírói Tanács, de még inkább az újonnan felállítandó Országos Bírói Hivatal veszi át. A további változásokról ehelyütt nem emlékeznénk meg, mert az teljesen egyértelművé vált, hogy ez az utóbbi intézmény, az OBH lesz az új világ lelke. Az új elképzelésekkel szemben számos szakmai és politikai kritikát fogalmaztak meg.

Mi ehelyütt megelégszünk Baka Andrásnak, az eltávolított legfőbb bírónak a tárgykörben adott interjúiból történő idézetekkel: *„...olyan súlyos koncepcionális problémák vannak a törvénnyel, amin egyszerű módosításokkal nem lehet változtatni. A kiépítendő igazgatási szisztéma ... egyetlen európai országban sem létezik. Egyesíti a kormányzati és az*

önigazgatási igazgatási modell hátrányait, anélkül, hogy azok potenciális előnyeit ki tudná aknázni... Olyan szervezet jön tehát létre, amelyik nem tartozik sem a kormányzathoz, sem pedig az igazságszolgáltatáshoz, és aminek vezetője fölött semmiféle érdemi szervezeti kontroll sincs... az OBH elnöke – az időszerűség kétségkívül méltánylandó érdekeire hivatkozva – bármely ügyet az ország bármely bíróságától áttehet egy másik bíróságra. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a legfőbb ügyésznek a kiemelt ügyekben szintén lehet egyfajta kijelölési joga, akkor azt kell mondanunk, hogy ehhez hasonló megoldás nemhogy a jelenlegi igazgatási modellben, de sehol a világon nincs. Ez egyszerűen fellazítja, megfoghatatlanná, követhetlenné teszi a bírósági szervezet illetékességi stabilitását...

A teljes igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a főbírónak a választások óta eltelt másfél év során minimum négy fontos kérdésben meggyűlt már a baja az új kormányzattal. Vagy fordítva. Eleve nem értett egyet a bírók nyugdíjazási korhatárának – valóban meglepetésként ható leszállításával. Aztán nemcsak kifogásolta, hanem az Alkotmánybírósághoz fordulva meg is vétőzta az új büntetés-végrehajtási szabályok életbe léptetését. S az AB decemberben végül neki adott igazat akkor, amikor a fogva tartás új szabályait valóban alkotmányellenesnek találta. Némi nyilvános perpatvar közepette védte meg a Fidesszel - pontosabban Balsai képviselő rémes ötletével - szemben a bírói kart, az ú.n. semmisségi ügyben, amikor szerették volna a 2006-os tüntetések nyomán elítélt randalírozókat utólag szabadságharcossá stilizálni. Baka nem lett készséges partner a bírói kar utólagos - nyilvános – megalázásában. Nos, ennyi talán nemcsak elég, hanem sok is lett. Az új szisztéma felállításának egyik nem titkolt indoka éppen a főbíró elmozdíthatósága volt.

S hogy a kritikusoknak legyen miért tovább aggódniuk: hamar kiderült, hogy e nagyhatalmú, s nehezen ellenőrizhető szervezetnek az élére – kilenc évre – olyan személyt jelöltek, aki az Orbán-család legközelebbi barátjának tartható, dr. Handó Tündét. Akiről a média tüstént felfedezte, hogy egyébiránt Szájer József felesége, s azóta soha nem mulasztják felemlíteni ezt a szoros kapcsolatot. (Ezen a ponton, mint már oly sokszor, megint be kell jelentenem némi személyes jellegű kommentárt. Tündét harminc éve jól ismerem, s a nyolcvanas évek elején is a kiemelkedően tehetséges hallgatók közé tartozott, olyannak tartottuk, aki nagyon szép szakmai jövő előtt áll. Később is figyelemmel kísérve a sorsát, örültem, amikor nagyon fiatalon kiérdemelte a Fővárosi Munkaügyi bíróság elnöki funkcióját. Még a tőle politikailag távollévők is elismerik kivételes szakmai kvalitásait, s azt sem értettem, hogy pl. Szájer Józsefnek miért ne lehetne tehetséges és sokra hívatott felesége... Nem emlékszem arra, hogy a balliberális tábornak gondot okozott volna pl. Csehák Judit

szakmai alkalmosságának a megkérdőjelezése amiatt, mert a férje Békesi László... Az pedig micsoda marhaság, hogy Lévai Anikó barátnője... Igen, évekig laktak a kollégiumban, egy szobában és nagyon sokat tanultak egymástól. DE! azt azért ugye senki nem gondolhatja komolyan, hogy 1983-ban azért költözött volna Anikóval össze, mert tudta, hogy a barátnője férjéből majd egykoron miniszterelnök lesz. Másfelől viszont az is igaz, hogy az elmúlt másfél év kétségbeejtő Fidesz-személyi politikája után – lásd a hosszú sort Szalay Annamáriától Domonkos Lászlón át, egészen Schmitt Pálig – senki sem hiszi, hiheti el, hogy ezúttal tényleg megfelelő embert neveztek ki.)²

Nem szaporítván tovább az ideillő okfejtést, abban foglalhatjuk össze a mondandónkat, hogy mélyreható igazságszolgáltatási reform született. Olyan, amelynek keretei között szó nem lehet a bírói világ korábbi függetlenségéről. Ráadásul az elmozdítottak köre, továbbá az újonnan kinevezettek személye komoly aggályokat vet föl az igazságszolgáltatással kapcsolatban elvárható kötelező kormányzati távolságtartást illetően. Az új rend egyértelműen beleillik abba a hosszadalmas sorba, ahogyan a kormány 2010 májusa óta igyekszik valamennyi hatalmi alapintézményt vagy maga alá gyűrni, vagy olyannyira semlegesíteni, hogy ne lehessen belőlük ellensúly, kontroll, estelegesen fékezőerő. Az igazságszolgáltatási rendszer reformja csak megerősítette az eddigi tendenciát, s bizonyos fókig be is fejezi a másfél éves folyamatot.

Még inkább így van ez, ha vetünk egy oldalpillantást az Alkotmánybíróság sorsának alakulására. Korábbi összegzőinkben kellő részletességgel kitértünk már ama folyamat lépéseinek ismertetésére, ahogyan lépésről lépésre megy végbe az AB-politikai értelemben vett neutralizálása. A média az év végén többször is jelezte, hogy január elsején az AB számára gyökeresen új helyzet teremődik, mivel életbe lép az új alkotmány. (Bocsánat...alaptörvény... nehéz ezt megszokni...) Ennek értelmében az eddigi ügyek elsöprő többsége a szemétkosárba kerülhet. Az arányok érzékeltetése kedvéért: a folyamatban lévő 1600 ügyből 1200 egyszerűen érvényét veszti, mivel az új alkotmányos renddel nem ellenkezhetnek az eredetileg kifogásolt panasz-alapok. E hatályát veszítő ügyek között tucatnyi

² 2012.02.14. Kommentár egy évtizeddel későbből: az talán helyes álláspont lehetett, ha a hivatalba lépésekor még megvédtem Tünde kinevezésének jogosságát – végül is az addigi szakmai életútja is alapot nyújtott ehhez. Ennyi év után viszont azt is be kell látnom, hogy bármilyen is a korábbi életút, ebben a rendszerben ennek sincs jelentősége, mert maga a Rendszer sokkal erősebb, s előbb-utóbbi mindenkit képes a maga képére formálni.
KL.

olyan fontos kérdés is van, amelyek az új kormány számára adott esetben nagyon kedvezőtlenül dőlhetnek volna el.³

Mindennek tükrében több mint érdekes, hogy Paczolay Péter az újesztendő legelső munkanapján szokatlanul nagy terjedelmű interjút adott a HVG-nek. S ebben – tőle meglepő módon – nagyon kritikus hangot ütött meg a kormányzati törekvéseket értékelendően. Az elnök úr amúgy is arról volt híres, hogy következetesen kerülte ki mindig is a politikai hovatartozás számára irányadó csapdáit, ez az interjú már ezért is forrás-értékű. Elmondja, hogy az elmúlt másfél év alapvető tétje az volt, hogy egyáltalán meg lehessen menteni az Alkotmánybíróság önállóságát. Mert az eredeti kormányzati elképzelések között sokáig szerepet játszott az a variáció is, miszerint egyszerűen beolvasztották volna az – amúgy is – átalakítandó Legfelsőbb Bíróság, azaz az „új” Kúria keretei közé. Még érdekesebb az a rezervált panasz, ahogyan a kormányzati beavatkozások különféle kísérleteiről mesél. Le is vonja a következtetést, miszerint a 2/3-os többséggel az AB számára olyan külső körülmények keletkeztek, amelyek mellett nem lehetséges fenntartani a húsz éve megszokott ellensúly, alkotmányos garancia-őr-szerepkört. Sajnos... teszi hozzá, ugyanis a 2/3-teremtette új politikai stílus legfontosabb vonása „az alkotmányos kultúra hiánya, rendkívül alacsony foka...” Ami magyar fordításban annyit tesz, hogy a kialakulóban lévő kormányzati gyakorlatban az alkotmányossági szempontok egyáltalán nem játszanak jelentős szerepet.

E röviden vázolt változások összegzése után megengedhetjük magunknak, hogy osztozzunk a HVG ünnepi-karácsonyi – duplaszáma szakírója nekrológiának mondanivalójában. Babus Endre – hosszas történeti áttekintés végére érve – úgy találta, hogy az elmúlt két évtizedben „...a fékek és ellensúlyok rendszerét legerőteljesebben az AB testesítette meg Magyarországon ...”, mert a kormányzati operativitással szemben a legtöbbször ez az intézmény érvényesítette a jogbiztonság, a szabadságjogok, s a garanciák fontosságának – hosszú távú - szempontjait. Az új AB viszont szemmel láthatóan az új rendszerben vissza lesz szorítva az igazságszolgáltatás szűkebb világába, „...alapvetően szuperbírósági feladatokat fog ellátni a hazai igazságszolgáltatás felett...” – írja Babus.⁴

³ A Ténytár –nevű internetes site éppen ezekben a napokban közölt egy olyan alaposágú, részletes elemzést az Alkotmánybíróság őszi meghasonlásának belső folyamatairól, amelyhez hasonlóan alapos forrás e tárgy körben nincs még egy. „Döcögő átmenet. A három részer szakadt Alkotmánybíróság,” Ténytár. 2012. 01. 13. Ebből az elemzésből úgyszólván személyekre elbontva derülnek ki az Ab körüli politikai játszmák hátterei.

⁴ Babus Endre, HVG, 2011.dec.24.

Mindehhez még csak annyit tennék hozzá: hazánkban huszonkét éve rendszeresen mérik a politikai rendszer alapvető intézményeinek társadalmi presztízsét és a tekintélyek változásait. Az elmúlt két évtizedben egyedül az AB tudta megtartani egykori magas elismertsége mutatóit, miközben a mindenkori kormányoké, s a parlamenté - folyamatosan hanyatlott...

Irodalom az igazságszolgáltatási témakörhöz:

- Baka túl sokszor szegült szembe...Nsz. nov. 3.
- Jusztíciát türelmetlen... Heti Válasz, dec. 8
- Áder-interjú: Olasz modell. Figyelő, 2011.43. sz.
- Ennyit tehettem... Baka András-interjú. Manes. nov. 17
- A gyorsítás a trójai faló...Baka András-interjú, Figyelő, 2011. 51/52.
- Búcsú a fegyverektől. Alkotmányvédelmi korszakváltás. HVG. 2011. dec. 24.
- Paczolay Péter: „Kudarcként élem meg...” HVG. hu. 2012.jan 2.

3. Utócsatározások az új munkatörvénykönyv körül

Legutóbbi elemzésünkben viszonylag hosszabb terjedelmet szántunk a nyáron kitört munkatörvénykönyvi konfliktusok előtörténetének, s egyúttal jeleztük, hogy mindennek ősszel várható a folytatása. Lett is. Eleinte a színpad mögött zajlott a különféle szakszervezetek és a kormány – nem túlzottan magas rangú - tisztviselői között a küzdelem, amiről a média is csak nagy ritkán tudott hírt adni. Október 19-én a kormány végre jóváhagyta az új munka törvénykönyve végleges tervezetét, és az illetékes államtitkár, Czomba Kálmán nem kis büszkeséggel jelentette be a sajtótájékoztatón, hogy 99 %-ban az szerepel a törvényjavaslatban, amiről a kormányzat megállapodott a munkaadói és a munkavállalói oldallal...”⁵ S valóban, a kormány visszalépett tucatnyi olyan korábbi javaslattól, amely a munkavállalói jogokat radikálisan korlátozta volna. Az optimizmus azonban nem volt kellően megalapozott. A hiányzó „egy százalék” ugyanis éppen a szakszervezeti képviselőket korábban is megillető, garanciális jellegű, védelmi szabályokat szerette volna a lehető legminimálisabban korlátozni. A szakszervezeti vezetők ebbe nem akartak beletörődni, s a legkülönbözőbb sztrájkokat, demonstrációkat helyezték kilátásba.

⁵ Népszabadság: Marad a védett kor. Okt. 21.

Bele telt néhány újabb hét, amíg ezek részleges sikerei, többnyire a kudarcai világossá nem tették, hogy nem tudják megakadályozni a törvénykönyv 2011-es elfogadtatását. Az igazi politikai botrány azonban csak ezután alakult ki.

A törvény általános parlamenti vitáját november 9.-re tűzték ki, s a kormányzati szándékok szerint be is fejezték volna még aznap. Vagyis nyolc órányi időkeretet szántak a megvitatására, s ezt a képtelenséget még nagyjából sikerült is keresztül vinni. (Nagy dolog a kétharmad...) Hanem két héttel később tört ki a váratlan botrány, mert a részletes vitát a kormányzati oldal szerette volna november 28-án, hétfőn, a késő éjjeli órákban befejeztetni. Ekkoriban már a parlamenti munka szétzilálódása, az egymásra zsúfolódott javaslatok tömege, az elfogadandó költségvetési törvény kényszerei miatt egyáltalán nem volt kivételes eset az, ha egy-egy nagyfontosságú törvény megtárgyalására legfeljebb csak az éjszakai órákban tudtak sort keríteni. Akkor, amikor már se rádió, se tévé, semmiféle nyilvános lehetőség nincs annak figyelemmel követésére: mi is történik a T. Házban... Ez történt volna most is, ám a kormányzati oldal képviselőinek többsége éjfél után hazament, mivel, másnap tíz órától már egyéb ügyekkel kellett volna foglalatzkodniuk.

Éjjel kettőkor viszont benn maradtak az ellenzéki képviselők, s a választások óta először fordulhatott elő az, hogy ők lettek többségben. A többséget arra használták, hogy a Fidesz eleve vérlázítóan átlátszó részletes vitatervét leszavazták. Az új munka törvénykönyvhöz ugyanis 728 /!!!/ módosító indítvány érkezett be, s a Fidesz szerette volna, ha erről a töménytelen indítványról egyszerre tartanak vitát, és egyszerre végszavaznak. A benn maradt – főként szocialista – képviselők viszont ellenzéki társaikkal egyetértésben elérték azt, hogy az indítványokat egyenként tárgyalják meg, s szavazzanak róluk...

Másnap reggel, amikor a kormánypártiak visszatértek, döbbenettel látták, hogy éjszaka nem hogy nem ért véget a munka törvénykönyvének részletes vitája, hanem a 728 javaslatból reggel kilenc óráig mindössze ötöt /!/ tárgyaltak meg. Hamar megértették, hogy ilyen formán a hétvégi napokat is a részletes vitára kellene fordítani, egészen vasárnap estig. A déli órára helyreállt kétharmados többség aztán át tudta venni a maga ügyrendmódosító indítványát, s elhárult az a veszély, hogy még hosszú napokig kellejen tárgyalniuk a módosításokról...⁶

⁶ A részletekről lásd: MSZP-s obstrukciós győzelem. Népszabadság. Nov. 30.

Mindezt azért idéztük fel ilyen részletességgel, mert e tantörténetben megtalálható az új rendszer úgyszólván valamennyi fontos vonása. Van még parlament, de csak kivételes pillanatokban nyújt lehetőséget az ellenzéki politizálásra. Van még parlament, de – főszabályként – a kormányzati oldal egyéni képviselői indítványainak látszata mögé bújva működik. Törvényekkel szabályozzák még mindig a legfontosabb életviszonyokat, ám e törvények meghozatali rendjében a kormányzati szempontokon túl nincs sok esélye más megfontolás érvényre jutásának. Van még parlamentarizmus, de már csak akkor jut figyelem rá, ha valami rendkívüli botrány történik benne. S hogy a példázatunk teljes érvényű legyen: e botrány árnyékában a kormány azonnal informális tárgyalásokba kezdett a hat szakszervezeti konföderációval, és sikeresen meg is tudta osztani őket. S mire eljött a hétvége, pénteken már alá is írták a kormány és a szakszervezetek közötti megállapodást az új munkatörvénykönyvről. Ehhez persze az is kellett, hogy a kormány némelyikük lojalitását kivásárolja, s ettől kezdve az ő belső vitáiktól lett hangos a munkavállalói világ, s nem pedig a kormány/munkavállalók közötti konfliktustól. Innét kezdve az új törvénykönyv év végi elfogadtatása már tényleg csak technikai/ügyrendi kérdéssé egyszerűsödött le.⁷

4. Viták az oktatási rendszer jövőjéről

A munkatörvény-könyv végeredményben milliók mindennapi viszonyait alapvetően meghatározó dokumentum, ehhez képest ezen a sűrű őszön erre nem lehetett számottevő közérdeklődést teremteni. Nem így az oktatás ügyében, ahol nagyonis hangos csatározások zajlottak. Talán azért, mert a kialakult alapkonfliktusok többsége a Fideszen belül is megosztotta a főbb csoportokat. S a belső ütközeteknek köszönhetően a média is nagyobb készletet érzett az oktatás jövőjének nyomon követésére. Talán azért, mert az oktatásban lényegileg érintett pedagógus-társadalom a többiekhez képest erőteljesebb konfliktuspotenciállal rendelkezik.

⁷ E tárgyalások részleteit az alábbi három cikkből, tudósításból lehetséges pontosan rekonstruálni:

- Gaskó pénzt kapott, lefújt akció. Nsz. Dec. 1.
- Nem öl meg, de élni sem hagy. Az új munka törvénykönyve. Nsz. Dec. 2
- Hatból csak hárman. Nsz. Dec. 3.

Talán azért, mert az ügyben kormányzati főszerepet elvállaló személy - Hoffmann Rózsa - alkalmas volt a Fideszben megtestesülő valamennyi ellenszenves vonást megjeleníteni. Ezúttal is csak az általános politikai szempontból fontos csomópontokra koncentrálunk, s a kérdéskör szakpolitikai részleteit zárójelek között hagyjuk.

Mindenesetre, előljáróban annyit mégis érdemes megjegyezni, hogy mind a közoktatási törvény javaslata, mind pedig a felsőoktatás átszervezését megcélzó javaslat legalább egy évet késett, hiszen eredetileg még a 2010-es nagy átalakítási tervek kulcsfontosságú mozzanataként számoltak velük. A köznevelési tervezettel szemben merőben más jellegű kifogások merültek föl, mint a felsőoktatási törvénnyel. Mégis, ezen az őszen a két vita összetorlódhatott, mert nagyjából az ősz közepén vált mindkettő konfliktus-forrássá.

A felsőoktatási törvény tervezetének hivatalos szövegét október 18-án tették megismerhetővé – noha számos eleméről már hónapok óta tartott a nyilvános diskurzus. A koncepció megjelenésének pillanatától kezdve azonban az egész kérdéskör a közfigyelem középpontjába került.⁸ Mindenki észrevette a nagymértékű forráskivonási szándékokat, az államilag finanszírozott helyek drámai visszaszorulását, a röghöz kötési javaslatokat, valamint az egész elképzelés hosszútávon kedvezőtlen – mobilitás-ellenes – hatásait. S még valamit, ami beleillik az új, kétharmados politikai kultúrába: a korábbi autonómiák nagymérvű csorbulását. A hatás nem is maradt el, október 27-én többezres egyetemista tömeg tiltakozott az illetékes minisztérium előtt. Orbán Viktor pedig azzal is kénytelen volt szembesülni, hogy a saját pártján belül vezéregyéniségek is szemben mennek az eredeti, Hoffman-féle javaslattal. (A Fidesz-frakción belül pl. csak Lázár János egymagában negyvenhat módosító indítványt jegyzett személyesen, s akkor még Pokorni Zoltánról nem is szóltunk...) A miniszterelnök novemberben több körben is kénytelen volt válsághárító egyeztetéseket

⁸ Ebben az összegzőben még csak a legfontosabb problémák körvonalazására sem teszünk kísérletet. A korabeli hetilapokban nagy terjedelmű, alapos írások tömege vesézte ki a javaslatot. Ezek közül a legfontosabb írások a következők:

- Vödör a fejre. Négy téveszme a felsőoktatásról. Magyar narancs, okt. 20.
- Rög és valóság. Forrongó felsőoktatás. Heti válasz. okt. 20.
- Ugrás a sötétbe. Átláthatatlan a felsőoktatás átalakítása. Figyelő, 2011/49.
- Ellenreform a felsőoktatásban / Kerék-Bárczy Szabolcs/ És. dec. 22.

vezényelni; a hallgatói képviseletektől a professzorokig, az intézményvezetőkhöz, s a frakció meghatározó szakpolitikusaiig. Az utolsó hetekben ezért számtalan részletkérdésben változott az eredeti elképzelés - a lényeges, megszorító jelleg azonban – nem. Végül, ezt a törvényt is az utolsó pillanatok áttekinthetetlen káoszában sikerült elfogadtatni. Ezért sem a tartalmáról, sem pedig a tényleges hatásairól nem beszélhetünk kellő tájékozottsággal. Mire elfogadták, addigra Magyarországnak egészen más jellegű, sokkal sürgősebb gondjai akadtak annál, mintsem a felsőoktatás nyitva maradt kérdéseinek való nyilvános töprengés. Azt azonban bátran meg merjük kockáztatni: legkésőbb május körül – amikor a továbbtanulási alternatívák megint családi szinten jelentkező dilemmákként fordulnak majd elő – az elnapolt viták vissza fognak köszönni. A konfliktus egyelőre elnapolva...

Mindaz, amit eddig a felsőoktatási törvény megszületésének politikai körülményeiről leírtunk- nagyjából megismételhető lenne a köznevelési koncepció elfogadtatása kapcsán is. A különbség nagyjából annyi, ami az oktatás két szintje közötti természetes eltérésekből eleve adódik. A tervezetet november 5-én nyújtották be a parlamentnek, amelyre szakmai viták ösztöze zúdult rá azonnal.⁹ Ezúttal is tartott a belső válság-elhárítás, ezúttal is komoly feszültségek gyűltek össze - a frakción belül is. Ezúttal is Lázár János és Pokorni Zoltán képviselték a párton belüli ellenállást, s ezúttal is a kormányfő verte le ezeket személyesen. Most is hangos tüntetők gyülekeztek a parlament előtt, és a parlamenti többség ezúttal is megszavazta azt, amit meg kellett szavaznia. December 19-én a Fidesz-többség elfogadta azt a törvényt, amellyel visszaállamosították a közoktatást. S ezúttal sem tudjuk, hogy mi is lesz majd jövőre. Csak sejtjük: olyan új világ, amelyben számtalan, eddig nem látott konfliktussal kell majd birkóznunk...¹⁰

A két, röviden megidézett eset közös tanulsága az, hogy

- olyan törvényeket fogadtattak el, amelyek mögött egy pillanatra sem volt szakmai konszenzus, sőt, széleskörű ellenérzések övezték,
- a döntéshozókat e hiányosság egyáltalán nem zavarta,
- a valódi következmények majd hosszas időszak nyomán derülnek ki,

⁹ A legfontosabb szakmai/oktatáspolitikai ellenérveket Szunyogh Szabolcs összegezte - Nemzeti Köznevelés? c. egész oldalas írásában. ÉS. nov. 11.

¹⁰ Brutális káosz várható? Megszavazták Hoffman Rózsa és Orbán Viktor törvényét. Nsz. Dec. 20.

- a törvények nagyon megosztották a legfontosabb csoportokat az uralkodó pártot belül is, de minden esetben a kormányfői szándék döntött,

- a törvények elfogadás beleolvadt abba az általános belpolitikai/gazdasági/pénzügyi káoszba, amely ezekben a hetekben teljességgel lekötötte a hatalmi/politikai szféra valamennyi lényeges tényezőjének figyelmét. Vagyis, esély sem nyílt ezen ügyek tárgyszerű, sokszempontú megtárgyalására; nem tudni, hogy e hiányosság inkább cél volt, vagy pedig nem várt következmény... (A várhatóan tragikus konzekvenciák felől majd e különbség előbb-utóbb lényegtelené fog válni, mert csak az lehet a domináns mozzanat, hogy olyan megalapozatlan és hosszabb távon súlyos következményekkel járó törvénykezési folyamat zajlott 2011 későszén, amelynek tragikumát csak jóval később fogjuk érzékelni.)

5. S még egy előre látható pillér

Mindaz, amit eddig összegeztünk, megismételhető lenne az önkormányzati rendszer megváltoztatása kapcsán is. De nem fogjuk harmadszor is ugyanazokat az általános jellegű tanulságokat felsorolni. Egyelőre rögzítsünk csak annyit: novemberben benyújtották a helyi önkormányzatokról szóló törvény javaslatát. Két héten belül több mint hatszáz módosító javaslat érkezett be hozzá, melyek közül több mint kétszázat a leginkább érintett fideszes képviselők adták be. Azok, akik fél lábbal az önkormányzati világban is benne élnek. December 19-én elfogadták a törvényt, de ezúttal még több és fontosabb kérdés maradt homályban, mint az oktatásügy kapcsán. Így például: Mi lesz a fővárossal? Mi lesz a megyékkel? Mi lesz a járásokkal? Mi lesz a vagyonukkal?¹¹

¹¹ A várható dilemmákról eligazíthat néhány fontos írás:

- Szemmel tartani. Törvényjavaslat az önkormányzatokról. Magyar narancs, nov. 17.

- Budapestet megyévé gyengítik? Nsz. .nov. 29.

- Ellentétek házon belül. A Fidesz saját polgármesterei bombázzák szét a települési kormányterveket.

Nsz. Dec.3.

- Önkormányzati törvény. Rátelepszenek a településekre? Nsz. Dec21.

A várható talányok mélységének, fontosságának érzékeltetése kedvéért e helyen csupán egyetlen nehézségre hívjuk fel a figyelmet: e törvényben alig esik szó a leendő járásokról, viszont... január 10- én (azaz, három héttel később...) megjelent az a térkép, amely bemutatja a leendő 165 járás beosztását. S a valódi összefüggések, következmények, megváltozott erőviszonyok csak e térkép realitásai után lesznek érdekesek...

Minderre tekintettel annyit mondhatunk: a 2012-es év későbbi részében, a hátralévő időben igyekezni fogunk megkülönböztetett figyelmet fordítani a helyi hatalom, az önkormányzatok világának radikálisan megváltozó szférájára. Ami 2011 végén történt, az csak egy bevezető jellegű, általános törvénykezés, az igazán lényeges viszonyokat csak ezután fogják olyan konkrétsággal szabályozni, amelyből a tényleges változások megérthetőek lesznek.

II. Az ősz nem várt gazdasági eseményei

1. Elővigyázatossági hitelkérelem bejelentése

1.1. Gazdasági előzmények

Az USA szuverén adósságának augusztusi leminősítése az euróval szembeni bizalmatlanságot is felerősítette, s a kettő együtt csökkentette a befektetőknek a feltörekvő régiókkal szembeni kockázati étvágyát. E külső hatás a magyar piacokon is megjelent: az euró átlagos árfolyama augusztusban 5 forinttal emelkedett, a CDS-felár 3 éve nem látott magasságba, 400 bázispont fölé nőtt, és az állampapírok hozamai is megugrottak. A hónap végére azonban a konszolidálódás jelei is kivehetőek voltak. Szeptemberben azonban tovább romlott a helyzet az eurózóna válsága és a növekedési kilátások elgyengülése miatt, amihez társult a fix árfolyamon történő végtörlesztés bejelentésének piaci hatása. A szeptemberi átlagárfolyam már 12 forinttal volt gyöngébb az augusztusnál.

Miután szeptember 29-én életbe lépett a kedvezményes, fix árfolyamon való végtörlesztés lehetősége a háztartások devizaalapú adósságait illetően, és ezzel tovább romlott a bankrendszer, s ezáltal az egész magyar gazdaság pénzügyi biztonsága, október folyamán – a globális tendenciáktól függetlenül is – nehezebbé és drágábbá vált az ország finanszírozása.

Ebben a hónapban előfordult, hogy az ÁKK nem tudta eladni a meghirdetett áron a 12 hónapos diszkont-kincstárjegyet, de a rövidebb lejáratokon is megcsappant az érdeklődés. A CDS felárak meghaladták az 500 bázispontot, az állampapírok hozamai emelkedtek, megjelentek a kamatemelési várakozások. Egy elemzés szerint Magyarország a világ 10 legkockázatosabb gazdaságának körében a nyolcadik helyet foglalta el. Jelentős nemzetközi konferenciákon a szakértők arról értekeztek, hogy az országban általános lett a bizonytalanság, a gazdaságpolitika kiszámíthatatlan, ezért jelentősen veszített a kabinet a hitelességéből, a nem szokványos gazdaságpolitika mellékhatásai egyre borúsabb képet vetítettek előre, és nem zárták ki a leminősítés hamaros bekövetkeztét. Elemzések kimutatták, hogy a régiókkal szemben külső hatásokra felerősödött befektetői bizalmatlanság a legerősebben a magyar gazdaságot érintette, hiszen augusztustól októberig a forint gyengült a legnagyobbat (a dollárhoz képest 12 százalékot), és itt ugrott meg a legnagyobb mértékben az államcsőd elleni biztosítás felára. Ennél rosszabb teljesítményt ugyanezen idő alatt már csak a görögök mutattak fel. Minden józan elemző tudta, hogy az átlagosnál nagyobb elgyengülésnek belgazdasági okai is vannak, a nem a bátorságáról elhíresült Surányi György is megengedte magának, hogy 50-50 százalékból okolja az árfolyam-gyengülésért a külső (eurózóna válsága) és a belső (végtörlesztés) okokat. (Népszabadság, okt. 31.) Az októberi átlagos euróárfolyam újabb 12 forintos gyengülést jelzett a szeptemberihez képest, és megközelítette a 300 forintot.

November elején megjelentek a 2012-13-ra szóló gazdasági prognózisok korrekciói, amelyek mind lefelé módosították a konjunktúra-várakozásokat. Ismeretes, hogy a benyújtott költségvetési tervezetet a kormány 1,5 százalékos növekedésre építette, aminél ekkor már minden külföldi és belgazdasági elemző alacsonyabbat várt. Az Európai Bizottság, amely az eurózóna 2012. évi növekedését ekkor 0,5 százalékra szállította le, és az EU-27-t sem vélte 0,6 százaléknál magasabbnak, a magyar gazdaságra nézve 0,5 százalékos növekedést prognosztizált 2012-re. Az EBRED és a JP Morgan prognózisa szintén ez volt. Ám megjelentek a recessziós pályát előrevetítő vélemények is. A reálgazdasági pálya költségvetésbelinél gyengébb realitása kétségbe vonta a kormány által jelzett 2,5 százalékos GDP-arányos államháztartási hiány 2012. évi teljesülését, miáltal a kabinet gazdaságpolitikai aduásza kérdőjeleződött meg.

November közepére a magyar gazdaság valamennyi monetáris mutatója a 2008. október eleji értékeket mutatta: az euró árfolyama 316-317 forint körül alakult, a CDS felár 602 bázispontot jelzett, az állampapírok hozamai emelkedtek, a tíz éves referenciahozama 8,6

százalék fölé nőtt. November 11-én a Fitch stabilról negatívra rontotta a szuverén magyar államadósság besorolásához fűzött kilátásokat (amelyet a nyár folyamán javított negatívról stabilra), a Standard and Poor's leminősítést valószínűsítő megfigyelési listára helyezte bennünket. Kifogásolták a végtörlesztést, ami minden maradék bizalmat leolvasztott, meredeken romlónak tartották a külső növekedési és finanszírozási lehetőségeket, rossznak vélték az átmeneti adókat, és kétségüket fejezték ki a 2012. évi deficitcél tarthatóságát illetően.

A Nemzetgazdasági Minisztérium a lerontásokkal nem értett egyet, a kormányzóvívó megengedte magának (nyilván nem a saját kútfejből) azt a véleményt, hogy a hitelminősítőknek nincs jogosultságuk az ország minősítésére, csak vállalkozásokat minősíthetnek, de ezt sem végzik jól. Ugyanakkor egy nem hivatalos kérdésre, mi szerint, mikor fog a kormány az IMF segítségéért folyamodni, a minisztérium gazdaságpolitikáért felelős államtitkára azt válaszolta, akkor, ha már kitalálják, hogyan kellene ennek a kommunikációjával megjelenni...

1.2. A kapcsolat újrafelvétele

November 15-én Matolcsy György értesítette a miniszterelnököt, hogy a S and P november 19-én be fogja jelenteni leminősítésünket, a szuverén magyar adósság bővli kategóriába sorolását, miután a minősítőtől megkapta ezt figyelmeztető jelzést. Ennek ellenére másnap, a kormányülésen, Orbán Viktor felkérésére Matolcsy György megnyugtató előadást tartott a magyar gazdasági helyzetről, miközben az eurózóna válságát ecsetelte.

Vagyis a kormánytagokat és a koalíciós partnert sem méltatták a leselkedő veszélyre figyelmeztetni. Mint később kiderült, november 16-án este a Fidesz elnökségi ülésén Orbán Viktor bejelentette Matolcsy György javaslatát.¹² Nem tudni, hogy a miniszterelnököt mennyire lepte meg a hátra fordulat szükségessége, mert nincs információnk arról, fel tudja-e mérni valójában az ország gazdasági helyzetét, vagy egy számára tetszőleges helyzetértékelés van a fejében, ami a sikeres jövőből deriválódik a mára. A fegyverletétel, vagy fegyverszünet bejelentése az IMF-fel szemben folytatott szabadságharcban azonban bizonyára megrendítette, hiszen öt hónappal korábban, a kínai delegációval folytatott tárgyalások után a

¹² Állítólag ez után kérdezte meg Kövér László Orbántól, hogy Matolcsy még a helyén van?

következőt nyilatkozta: „ezzel a magam részéről az ország finanszírozásának középtávú bizonytalanságát eltűnni látom”¹³. Ám a bizonytalanság nem tűnt el, hanem az ősz folyamán fokozódott. (A kínaiak egyébként tényleg vásároltak magyar állampapírt – Fellegi Tamás közlése szerint – de minimális mennyiségben, a kiszivárgott információk szerint néhány milliárd forintért.)

November 17-én délután 4 órakor felkerült az Nemzetgazdasági Minisztérium honlapjára a következő: „Az IMF szokásos éves gazdaságpolitikai konzultációjának keretében a kormány megkezdi a tárgyalásokat egy új típusú együttműködésről a Nemzetközi Valutaalappal.” A többi kormánytag is innen értesült a fordulatról. Indoklásként Matolcsy György a növekedés gyorsításának érdekét hozta fel, mondván, az első csatát már megnyertük, most a növekedésen van sor. A kormányzati kommunikáció ekkor a növekedésre kezdte áttérni a hangsúlyt, ami az utóbbi időben sajnálatos módon elmaradt, holott ez volt a választások előtt a Fidesz egyik állandó hivatkozási alapja. Orbán Viktor menten meg is bízta Matolcsy Györgyöt egy új növekedési program kidolgozására, aminek november végéig kell elkészülnie.¹⁴ A védőháló azért kell, hogyha az eurózóna válsága mélyülne, a forrásokat akkor is a gazdaság javára lehessen fordítani. Azt hangsúlyozták, hogy ez nem hitel lesz, hanem biztosítás, s maximum 4 milliárd eurós mértékben.¹⁵ Az euró árfolyama a hír hallatára 306 forintra erősödött, drágult a MOL és az OTP részvény, a CDS felár 601 bázispontról 578-ra esett.

¹³ Hogy ez mennyire meghatározó volt a kormányzati munkát illetően arról Varga Mihály július végén adott interjúja is tanúskodott. A miniszterelnök-helyettes úgy vélte, hogy a 2012. évi költségvetés finanszírozásánál számítani lehet Kínára. A kínai finanszírozásba vetett két dologról árulkodott: a kabinetben nincsenek tisztában sem a pénz- és tőkepiaci finanszírozás logikájával, sem a kínaiak gondolkodásával és a magatartásukat befolyásoló körülményekkel.

¹⁴ A minisztérium december elejére el is készült a programmal, ami azonban a maga majd 200 oldalnyira rúgó terjedelme ellenére is semmit mondó maradt. Matolcsy György évtizedek óta dédelgetett álmait foglalta össze, az álmok teljesüléséhez szükséges eszközök megjelölése nélkül. A programmal a sajtó sem foglalkozott, megérdemelt helyére, az elfelejtett Fidesz-programok polcára került.

¹⁵ A kommunikációs trükk egyfelől a sikerességre való hivatkozás volt, amit most újabb forrásokkal kiegészítve lehet majd tovább fokozni. November 21-én Matolcsy a parlamentben a következőt adta elő: „Ez a gazdaságpolitika egyértelműen sikeres, ami annak köszönhető, hogy nem ortodox, nem hagyományos, hanem merész, szokatlan lépésekkel állította helyre az ország gazdaságát.” Másfelől az országot ért külső támadásokkal magyarázták a kedvezőtlen monetáris mutatókat. Giro-Szász András, kormányzóvivő november 24-én azt nyilatkozta, hogy az elmúlt hetek történéseiből világossá vált, hogy spekulatív támadások történtek a forinttal szemben. Ezért a kormány a Nemzetbiztonsági Hivatal, a nemzetbiztonsági szakszolgálatok és a nemzetbiztonsági kabinet segítségét kéri a támadások kiderítéséhez.

Irina Ivascsenko, az IMF hazánkban tárgyaló delegációjának vezetője, néhány órával később kiadott egy közleményt, amely szerint a Valutaalap nem kapott felkérést a magyar kormánytól új kölcsönszerződésre vonatkozó tárgyalás beiktatására. Ez a bejelentés visszafordította a kedvezően alakuló monetáris folyamatokat. De a piacok a korábbiakhoz képest valamelyest megnyugodtak, mert a fordulatban a külső hitelezők által kikényszeríthető gazdaságpolitikai változásokra láttak reményt.

A kormányzati politikára kicsit is figyelő választópolgár ebből értesülhetett arról, hogy nagy lehet a baj, ha a kormány hajlandó feladni az IMF-fel szemben folytatott szabadságharcot. Hiszen még élénken emlékezhetett arra, milyen hatalmas győzelemként élte meg Orbán Viktor és csapata 2010 júliusában az IMF „kipaterolását”. S arra is, hogy a kapcsolatfelvételt megelőzően milyen véleményeket hallhatott a „hárombetűs intézményről”. Ezek közül csak a legutóbbiakat idéznék fel; szemelvények csak a legutóbbi hónapok megnyilvánulásaiból:

- Matolcsy György szeptember 12-én úgy vélekedett a parlamentben, hogy ha lett volna IMF kapcsolat, az mindent megakadályozott volna. A Valutaalap nemcsak nem értett egyet a bankadóval, a magán-nyugdíjpénztári rendszer reformjával, a többi válságadóval, de mindent megtett volna, hogy a magyar kormány ne hozza meg ezeket a döntéseket, illetve vonja vissza azokat. „Egy dicséretre 20-25 víz alatt rúgás jutott” – fogalmazott, utalva a korábban tapasztalt gyakorlatra.
- Kósa Lajos október 18-án kommentálva az évi rendes felülvizsgálatra hozzánk érkező IMF delegáció megjelenését, hangsúlyozta: nincs realitása annak, hogy a kormány új hitelcsomagot kérjen. S megengedte magának azt a kemény fogalmazást is, hogy Irina Ivascsenko, az IMF magyarországi képviselője „olyan mértékben nincs tisztában a magyar helyzettel, amely mellett nem is érdemes konzultálni.”
- Október 27-én Matolcsy György a Heti Válasznak adott interjújában arról szolt, hogy „az IMF-hez való visszatérés a gyengeség jele”.

- Orbán Viktor november 10-én londoni előadásában kiemelte: a magyar kormány az IMF „nagylelkűsége” helyett a piaci finanszírozást részesíti előnyben. Ez „nagyon kockázatos döntés volt”, de helyes döntés, amint az elmúlt egy év tapasztalatai mutatják.
- November 14-én Szijjártó Péteren keresztül Orbán Viktor azt üzenté, hogy nincs szükség a Valutaalapra, most nem az a gazdaságpolitika van. „Magyarország képes arra, hogy a saját lábán álljon.” „Nem akartuk azt, hogy külföldről bármilyen nemzetközi szervezet diktálja a magyar kormánynak az intézkedéseket, és kényszerítsen megszorításokat a magyar kormányra”.
- November 14-én Matolcsy György a Parlamentben úgy fogalmazott, hogy „azért nem lehet az IMF-re hangolni a programot, mert mélyen elleneznek minden olyan programot és magyarországi döntést, amely kihozza a bankok csapdájából az embereket. Ez a hárombetűs intézmény minden egyes intézkedésünket ellenzi, így hát nem is rá, hanem ellene hangoljuk a kormány gazdaságpolitikáját.”
- November 15-én reggel Lázár János emlékeztetett arra, hogy a kormány tavaly úgy döntött, hogy az IMF-től független utat fog járni.
- November 15-én, Giro-Szász András, kormánybiztos megerősítette: „Bármilyen áron kitarthat a piaci finanszírozás mellett a kormány, ennek ugyanis megvannak az előnyei is, ezt pedig úgy hívják, hogy fiskális és monetáris szuverenitás”. (Megjegyezzük, hogy a „bármilyen ár” akkor már magasabb kamatfelárat jelentett annál, mint amit a válságban lévő Spanyolországtól, Írországtól kértek a befektetőktől.) Ezt a bármilyen árat november 17-én már elhagyta a kormánybiztos, de továbbra is hangsúlyozta, hogy a kormány álláspontja változatlan, a piacról kívánja finanszírozni az országot.
- Bod Péter Ákos november 16-án úgy vélte, hogy az IMF végső megoldás lehet, de most még nincs szükség rá a magyar gazdaságban.

- November 17-én délelőtt Orbán Viktor egy, a magyar diaszpórában élőknek szóló előadásban az IMF-fel szembeni függetlenségi harc jelentőségét méltatta.

Brüsszel természetesen most is – joggal - megsértődött, hogy EU-tagként nem hozzá, hanem előbb Washingtonhoz fordultunk. A kormány nem hozta a nagyközönség tudomására, hogy milyen típusú megállapodást szeretne elérni, javaslatait lebegtette. Először arra utalt, hogy olyat, mint amelyet Lengyelország kapott (FCL – Rugalmas hitelkeret). Ám ez csak erős alapokkal és szilárd gazdaságpolitikával rendelkező országnak jár, átmeneti fizetési gondok enyhítésére. Minthogy nálunk nem átmeneti likviditási problémák mutatkoznak, belátták, hogy erre nincs esélyünk. Fellegi Tamás¹⁶ december 15-én azt nyilatkozta, hogy elővigyázatossági hitelkeret elégséges lenne (PCL), amit egy-két éves futamidőre kaphatunk az IMF kvóta 5-10 szerese mértékében¹⁷. Ezt kiegyensúlyozott gazdaságú országok kaphatják meg válság esetén, s nem kötelező lehívni.

Tudomásunk szerint a Valutaalap és Brüsszel szakértői az előzetes konzultációkon ugyanolyan készenléti hitel nyújtását szorgalmazták, mint amelyet 2008 őszén folyósítottak. Talán azt az engedményt még megtették, hogy elővigyázatossági jelleggel kiegészítve is folyósítható, ami annyit tesz, hogy nem kötelező igénybe venni.¹⁸ Matolcsy György november végén elismerte, hogy stand by hitel is szóba jöhet. A fluktuáló kormányzati vélekedések alapján valószínűsíthető, hogy a hitel típusa, lejárat, összege felett folyhattak az előzetes megbeszélések.

Mint említettük Matolcsy György legelőször 4 milliárd euróról szólt, ami a kvótánk ötszörösének felelt meg. 2012-ben ugyanis 4,7 milliárd eurós devizatartozásunk jár le, s ehhez van 1,4 milliárd euró még a Kincstárban, valamint kb. 1 md euró a magán-nyugdíjpénztári megtakarítások átvételéből. (A MOL-részvények eladását Orbán elvetette.) Később azonban 15-20 milliárdos szükségletéről szóltak, ami a PCL keretében nem jöhetett volna szóba, csak

¹⁶ Az IMF delegáció november 30-án bejelentette, hogy Matolcsy Györgyöt nem fogadja el tárgyalópartnerül. Ez annál is inkább kínos volt, mert 2010 nyarán Orbán Viktor Matolcsyt jelölte meg Simor András helyett az IMF-fel való tárgyalások első számú képviselőjeként. A tárgyalódelegációt ettől kezdve magyar részről Fellegi Tamáson és Simor Andráson kívül Pleischinger Gyula, a nemzetgazdasági minisztérium államtitkára alkotta. Fellegi december első felében a miniszterségéről is lemondott, túlterheltségére hivatkozva.

¹⁷ A magyar IMF kvóta 379 milliárd forint.

¹⁸ Ilyen típusú kölcsönben részesült Románia.

stand by-ként. Ehhez viszont valószínű olyan feltételeket szabtak, amivel Fellegiék – Orbán utasítása nyomán – nem érthettek egyet.

A kormány december közepén úgy vélte, hogy erős alkupozícióban van a tárgyalásokon, mert Magyarországot nem fogják ejteni, és Magyarország megvétózhatja az új stabilitási egyezményt is az unióban. Ugyanakkor (dec.14-én) egy IMF munkatárs elárulta, hogy ki van készítve a pénz az országnak, de addig nem lehet szó semmiről sem, amíg a jegybank függetlenségét sértő törvénykezést folytatják. Ekkorra derült ki az is, hogy az Európai Központi Banknak más jegybanktörvény-tervezetet nyújtottak be, mint a magyar parlamentnek, és szó nem volt az MNB és a PSZÁF összevonását lehetővé tevő törvényről. Feltételezésünk szerint alapvető gazdaságpolitikai kérdésekben nem érthettek egyet a tárgyalódelegációk, s Brüsszel (Olli Rehn pénzügyi biztos) ráunva Orbán tovább folytatott szabadságharcára, december 15-én délután kiadta az ukázt a tárgyalódelegációnak, hogy másnap reggel, azaz a tárgyalások lezárása előtt térjenek vissza. Erről a reptéri utaslisták alapján értesült a nagydídemű, december 16-án a déli órákban, a kabinet nem adott róla tájékoztatást a Bankszövetséggel folyó tárgyalásokat lezáró megállapodás aláírásakor a bankároknak sem.¹⁹

Lázár János megpróbálta bagatellizálni az esemény súlyát, amivel rendkívül rossz üzenetet küldött a piacoknak. Egyfelől ugyanis azt állította, hogy az IMF-nek úgyis vissza kell jönnie, mert tartozunk nekik, ami a pénzügyek nyelvén úgy volt értelmezhető, hogy megtagadva a törlesztést eljönnek hozzánk végrehajtani. Másfelől rossz tréfaként azt találta mondani, hogy a delegáció tagjai előbb akarták otthon ünnepelni a karácsonyt.

Orbán Viktor MR-nek adott interjújában kijelentette, hogy mindenről lehet tárgyalni, de a gazdaságpolitikáról nem. Ebből értesülhettünk arról, hogy milyen mély szakadék tátonghat a tárgyalópartnerek álláspontjai között. A miniszterelnök a frakcióülésen megnyugtatta a képviselőket afelől, hogy nem kell pánikba esni, vissza fognak térti, mert az IMF célja a hitelkihelyezés és ez felül fogja írni Bécs (bankok) és Brüsszel (jegybanktörvény) aggodalmait.

¹⁹ Nyilván nem, mert azt felmérték, hogy a bankok azonnal rájönnek: a delegációk idő előtti távozása megnyomja veszteségeik összegét, és az előkészített megállapodás aláírása helyett újratárgyalást követeltek volna.

Barroso az Európai Bizottság elnöke (már nem is a pénzügyi biztos!, hanem a legmagasabb szint) levelet írt miniszterelnöknek még karácsony előtt, amelyben a jegybank törvény és a pénzügyi stabilitási törvény elhalasztását kérte. Nem mellesleg a magyar gazdaság problémáit belpolitikai eredetűeknek minősítette, amihez nincs köze az euró válságának. Orbán Viktor erre azt válaszolta, hogy nincs mód a törvények elfogadásának elhalasztására, mert azok hozzátartoznak az új alkotmányos rendszerhez, s azokban nincs semmi olyan, amit Brüsszelnek jogában állna kifogásolni. A két kifogásolt törvényt a parlament december 30-án el is fogadta.²⁰

Orbán Viktor ezzel a lépésével alaposan nekifeszítette a vállát a pénzügyi hatalmaknak, s implicite azt üzenté, hogy nem akar megállapodni a közösségi hitelforrásokról. Hogy mi fordult meg benne, vagy ki fordította ebbe az irányba, nem tudjuk megmondani. Csak azt tudjuk, hogy az udvari közgazdászokkal való második találkozás alkalmával a jelenlévők felvilágosították, és úgy látszott, hogy véleményüket a kormányfő megérti, elfogadja. A jelenlévők nem reagáltak a nemzetgazdasági miniszter sikerekről beszámoló helyzetértékelésére, annál inkább azt hangsúlyozták, hogy ideje lenne abbahagyni ezt a gazdaságpolitikát. Ősbűnnek tartották a végtörlesztést, érdemi párbeszédet sürgettek a Bankszövetséggel, tarthatatlannak tartották a 2012-re előirányzott 1,5 százalékos GDP-ütemet, és hangsúlyozták az IMF-fel való megegyezés fontosságát. A résztvevőknek az volt a benyomásuk, hogy Orbán Viktor meg akar állapodni a Valutaalappal. Amit nem fogadott el, az a Magyarország elleni spekulációs támadás tagadása volt. A miniszterelnök még december 12-én is azt nyilatkozta, hogy 2012 első fele viharos lesz Európában és Magyarországon is, védőhálóra van szükségünk, és erre nem tud most jobb megoldást, mint az IMF-fel való megállapodást. Nincs információnk arról, hogy ki ajánlott neki jobb megoldást, s az mi lenne.

Mindenesetre úgy jöttünk át az új esztendőre, hogy senki nem tudja, mi fog történni. A józan ész egyetlen scenáriót diktálna, a mielőbbi megegyezést, de lehet, hogy a miniszterelnöknek elment a józan esze... Momentán nem tudni, hogy az országot vagy magát

²⁰ A jegybanktörvényhez fűzött 15 uniós kifogásból 13-t Rogán Antal átvezetett, de kettőt megtartottak. Egyrészt azt, hogy az MNB-nek lesz még egy kormány által kinevezett alelnöke, másrészt, hogy növelik a kormány által kijelölt monetáris tagok számát. Mindkét szabály az MNB kormányakarat alá rendelését, azaz függetlenségének elvesztését jelenti. Nem is volt más célja a kabinetnek, hiszen az MNB volt még az utolsó ellensúly a kormány (Orbán Viktor) akaratának érvényesülésével szemben, amit ki kellett iktatni.

fogja²¹ fölázdozni. Közelállók szerint elmegy a falig, és aztán megfordul. Lehetséges, csak a fordulatig is mérhetetlen károkat okoz az országnak.

2. Leminősítések

2010 februárjában a Merrill Lynch elemzői annak a véleményüknek adtak hangot, hogy küszöbön áll Magyarország felminősítése, és hamarosan kérhetjük felvételünket az Európai Monetáris Rendszerbe. Ha az Orbán-kormány nem az általa választott unortodox gazdaságpolitikát vállalta²² volna, a felminősítésre sor is kerülhetett volna. Nem így történt. 2010-ben leminősítettek bennünket, decemberben mind a három nagy hitel- és befektetés-minősítőnél a bővli kategória előtti szintre kerültünk, negatív kilátásokkal. Orbán Viktor ekkor – a Moody's kétfokozatú, szokatlan méretű leminősítése után²³ – a következőt nyilatkozta: „Arra számítok, hogy Magyarországot felminősítik a közeljövőben, miután a kormány nem a megszokott módszerekkel igyekszik fellendíteni a gazdaságot, és időre van szükség az eredményekhez.” A kormányban nagy reményeket fűztek a tavaszi reformcsomag hatásához, amely alapján majd változni fog a minősítők véleménye. Orbán Viktor is kifejezésre juttatta reményét, hogy a tavaszi reformok alapján a minősítők visszakorrigálnak.

A Széll Kálmán Tervben foglaltakat azonban nem tartották kellően meggyőzőnek a hitelminősítők ahhoz, hogy véleményüket megváltoztassák. Főként a végrehajthatóságában láttak kockázatokat, amiben nem is tévedtek. A várt eredmények egy év múlva sem születtek

²¹ Január első napjaiban világossá vált, hogy egyfelől az IMF kizárólag készenléti hitelről hajlandó tárgyalni, ami mellett el kell fogadnia Orbánnak az IMF diktátumokat, és teljesítésük ellenőrzését. Másfelől az unió csak abban az esetben hajlandó a tárgyalások folytatására, ha egyértelmű lesz számára, hogy az új jegybanktvörvény nem sérti az MNB függetlenségét. Fellegi Tamás január 11-én megy Washingtonba tárgyalni, és a terv szerint január 16-19 között tárgyalna Brüsszelben.

²² Megjegyezzük, hogy ezt a jelzőt utólag biggyesztették a kabinet által hozott gazdasági döntésekre az elemzők, az egyszerűbb fogalmazás érdekében. Valójában az, amit a Fidesz-kabinet az elmúlt másfél évben felmutatott, nem minősíthető végiggondolt, tudatos politikának a gazdaságban. Ötletek születtek és rögtönzések, majd azok korrekciói és újabb korrekciói azzal fűszerezve, hogy kikapcsoljanak minden gazdasági ellensúlyt, mint akadályt a kormányzat útjából.

²³ A Moody's kétfokozatú leminősítését Varga Mihály elhamarkodott lépésnek tartotta, ami hamarosan ki fog derülni. Úgy vélte, hogy a hitelminősítő felszínes sajtóértesülések alapján döntött. Matolcsy is az időleges zavar számlájára írta a lépést, amit majd hamarosan, a reformok láttán, meg fognak változtatni. Ezek a vélemények arra utaltak, hogy nem akarják, vagy nem tudják felfogni: a hitelminősítő a kontárjellegűnek minősülő gazdaságpolitika hosszú távú hatásait „díjazta” értékelésével.

meg, sőt, mint azt az előbbi pontban jeleztük, az őszi rendkívüli romlást hozott a magyar gazdaság hitel- és finanszírozási feltételeiben.

Pleischinger Gyula, államtitkár már szeptember elején megengedte magának, hogy a Közgazdász Vándorgyűlésen jelezze: nem lehet kizárni, hogy további leminősítéseket kapunk. Másnap azonban némileg szelídítette a véleményét. Matolcsy György októberben, a Heti Válasznak adott interjújában reális veszélynek tartotta a leminősítés bekövetkeztét. A vélemények citálásával csak azt akartuk jelezni, hogy a Nemzetgazdasági minisztériumban tisztában voltak a helyzettel, azzal, hogy az leminősítésre érett. Ennek ellenére a minisztérium közleményben utasította vissza a Fitch Ratings stabilról negatív kilátásúra átírt véleményét²⁴, mondván, hogy 3 százalék alatt lesz a deficit és az államadósság is csökken. Szijjártó Péter, a miniszterelnök szóvivője, azt nyilatkozta, hogy Magyarország gazdasági teljesítménye és a magyar gazdaságpolitikai döntések „semmilyen módon nem indokolnak semmiféle leminősítést”. „A hitelminősítők döntéseiben nem kizárólag valós gazdasági folyamatok játszanak szerepet.” (Népszabadság nov. 3.)

Novemberben már mindenki a Standard and Poor's leminősítését valószínűsítette, és a piacok igazodtak is ehhez. Az S and P azonban a Valutaalaphoz fordulás után azt nyilatkozta, hogy véleményével megvárja a tárgyalások eredményét, s addig csak leminősítést valószínűsítő megfigyelési listán tart bennünket. (Orbán Viktor novemberi jóslata szerint január végén le tudják zárni a megállapodást.) A Moody's azonban november 25-én délután közölte leminősítő véleményét, amivel Magyarország a bővli kategóriába került, negatív kilátásokkal. A hírre az euró 317 forintig szaladt fel, a CDS-felár 644 bázispontot jelzett, magasabbat, mint valaha. S hamarosan megérkezett a bankok leminősítése is, köztük az MFB és hét kereskedelmi banké (a tőzsdén lévő OTP és FHB banké is).

A Moody's lépése azért volt meglepő, mert a Valutaalappal és a Brüsszellel való tárgyalások hírére a piacok megnyugodni látszottak, komolyan véve azt, hogy a kormány komolyan veszi hitelkérelmét és a tárgyalásokat. A hitelminősítőnél az ütötte ki a falat, hogy a kormány bejelentette: 7,5 millió forintos keretben adómentesen adhatnak dolgozóiknak vissza nem térítendő segélyt a vállalkozások a devizahitelek törlesztésére. Ezzel ugyanis egyrészt

²⁴ A Fitch Ratings volt az egyetlen minősítő, amelyik értékelte az Orbán-kormány erőfeszítéseit, amikor 2011 június elején a negatív kilátásokat stabilra cserélte. A piacok értetlenül fogadták ezt a döntést, a kormány részéről azonban nem kifogásolták, és nem kérdőjelezték meg a hitelminősítő minősítési jogosultságát sem.

kiterjesztődött a végtörlesztésbe szállni tudók köre, ami egyenes arányban rongálta a bankrendszer stabilitását, s a kabinet szavát szegve adott egy nagy sallert a Bankszövetséggel folyó tárgyalásoknak, másrészt az adókiesés újabb forráskiesést jelentett a költségvetési bevételeknél. A Moody's döntésének indoklásánál a kormánypolitika ellensúlyát jelentő intézmények megroggyantását, a gazdaságpolitika kiszámíthatatlanságát, és azt hozta fel, hogy nem látszik teljesíthetőnek a vállalt deficit- és adósságsökkentő pálya.

A Nemzetgazdasági minisztérium e döntésre adott közleményében azt hangsúlyozta, hogy Magyarország a pénzügyi egyensúly szempontjából az unió legjobb országai közé tartozik. Költségvetése 0,5 százalékos növekedésig „golyóálló” - nyilatkozta Matolcsy György és hozzátette: „Nem mondom le, sőt, éppen fordítva.”

Az új hitelszerződésről tárgyaló delegáció tervezett idő előtt távozását követően az S and P visszavonta korábbi fogadalmát, és december 21-én leminősítette a magyar szuverén devizaadósságot. Így már két minősítőnél is a spekulatív kategóriába kerültünk, negatív kilátásokkal. Az S and P is a kiszámíthatatlan gazdaságpolitikára, az intézmények függetlenségének kérdésessé válására, a végtörlesztés miatti bizalomvesztésre, a 2012. évi deficitcél teljesítésének kétségessé válására és arra hivatkozott, hogy nem lát előrelépést az IMF-EU-val folytatott tárgyalások tekintetében, ami miatt „meredeken romlottak” az ország finanszírozási lehetőségei. Az euró árfolyama 300 forintról 309 forintra ugrott, a CDS-felár 611 bázispontra, a 12 hónapos diszkontkincstárjegyek hozama pedig 7,29 százalékról 7,91 százalékra nőtt a hír hallatán.

A Nemzetgazdasági Minisztérium ismét a szokásos módon reagált: a döntés nem Magyarországról szól, hanem az euró válságáról, Magyarország szenvedő alanya az unió elleni küzdelemnek, az S and P figyelmen kívül hagyja, hogy nálunk kedvező folyamatok indultak el. Matolcsy György külön is hitet tett: noha rendszeren osztogatják nekünk a pofonokat, de ez nem téríti el a kormányt a szándékaiktól. Magyarország az EU egyik legreményteljesebb országa, gazdasági fundamentumai szilárdak, igaz, a pénzügyi sebezhetősége magas.

A jegybank Monetáris Tanácsa a Moody's leminősítése után fél-százalékponttal kamatot emelt, majd december végén ismét ugyanennyivel növelte a jegybanki alapkamat szintjét. Az előbbit a kormány szó nélkül tudomásul vette, az utóbbinál újból replikázott, a szokásos módon.

December végén ismét heves reakciókat váltottak ki az elfogadott sarkalatos törvényekben foglaltak, az euró árfolyama 317 forintos csúcsra emelkedett. Az Államadósság Kezelő Központ pedig csak jelentősen emelkedő hozamok mellett tudta értékesíteni a felkínált állampapírokat, minthogy a meghirdetett mennyiséggel szemben nem jelentkezett elégséges kereslet. A hároméves kötvények hozama 8,73 százalékról 9,63 százalékra nőtt, a tízéveseké 8,78 százalékról 9,70 százalékra.

2012 fordulójára az államcsőd veszélye közelebb került, mint valaha. Ha nem mindannyiunk számlájára mennének a dolgok, elgúnyolódhatnánk azon, amit Orbán Viktor 2011. május 19-én mondott: Jó reményünk van arra, hogy a magyar gazdaság félév múlva sikertörténet lesz az egész Európai Unió számára.

A magyar szuverén devizaadósságot utoljára a Bokros-csomagot megelőzően minősítették bővlinak, ám akkor – bár a gazdaság fundamentumai lényegesen gyengébbek voltak, mint most – a helyzet mégis reménytelibbnek ígérkezett. Egyfelől, mert Horn Gyuláról, az akkori miniszterelnökről egyértelműen tudni lehetett, hogy nem viszi falnak az országot, aláírta Bokros Lajos 25 pontjának követeléseit, másfelől, mert a pénzügyminisztériumban és a kormányban is szakértők dolgoztak, Bokros Lajos előtt már Békesi László is kidolgozott egy stabilizációs csomagot. S nem utolsó sorban jó volt a kapcsolat a PM és az MNB között.

3. Megállapodás a Bankszövetséggel

3.1. Előzmények

Orbán Viktor a maga plebejusira váltott beállítottságával mindig is követte Csurka István bankok-tankok rímpárjának szellemét. Előbb a termelő munka és a spekuláció szembeállításával, az értéktermelő munkát tartva a gyarapodás elfogadható alapjának és elutasítva a spekulációt.²⁵ Később csatlakozva a globális válságban felerősödött bankellenességhez úgy vélte, hogy a magyar társadalom széles köreiben talál visszhangra a

²⁵ Ennek ugyan ellentmondott a kormányzati döntés a MOL- és a Rába-részvények megvásárlásáról.

bankok extra adóztatásának megvalósítása.²⁶ Noha a nálunk működő pénzügyintézetek annak idején nem forgattak sem mérgezett papírokat, sem állami apanázsban nem részesültek a válság során, a közhangulat – számos más okból kifolyólag – valóban bankellenes. Ezt lovagolta meg Orbán Viktor 2010 nyarán a pénzügyintézeti adó megszavaztatásával, amit a parlamentben minden párt vastappsal ünnepelt.

Ennek hatására a magyar bankrendszer 2009-ben, a válság mélypontján realizált 209 milliárd forintos nyeresége 2010-ben 12 milliárdra zsugorodott, aminek hátterében többen veszteségesek lettek, és kénytelenek voltak hitelezésüket korlátozni. A bankok veszteségei főbb vonalakban a következőkből tevődtek, tevődnek össze:

- pénzügyintézeti adó,
- egyoldalú szerződés módosítás korlátozása,
- kötelező középárfolyam használata a törlesztőrészek megállapításánál,
- az előtörlesztés díjának csökkentése, végtörlesztésnél az előtörlesztési díj eltörlése,
- a devizalapú hitelezés megtiltása,
- veszteség a Nemzeti Eszközkezelővel való együttműködéssel,
- végtörlesztésen elszenvedett árfolyamveszteség,
- a kilakoltatási moratórium hosszú ideig való fenntartása,
- - teljes hiteldíj-mutató felülről való korlátozása,
- a jelzáloghitelek kamatának vagy referencia-kamatlábhoz kötése, vagy 3-5-10 évre való rögzítése.

Mindehhez járul, hogy az ország leminősítésével a bankokat is leminősítik, ami megdrágítja számukra a forrásszerzést.

Annak ellenére, hogy a kormány tisztában volt a bankokra vonatkozó döntéseivel okozott károknak, nem tartotta szükségesnek, hogy konzultáljon velük. Pontosabban kisebb

²⁶ A Foglald el a Wall Streetet! mozgalomhoz csatlakozottak 2011 őszén számos nagy európai pénzügyi központban tartottak bankellenes tüntetéseket. Közös mondandójuk, hogy fizessenek a válságért azok, akik azt okozták, így a bankárok.

kérdésekben hosszas tárgyalásokat folytattak (Rogán-Kósa 2010-ben), de nagy horderejű elhatározások felől nem értesítették a végrehajtásra kiszemeltek. Így a különadó bevezetésénél és végtörlesztés meghirdetésénél sem. A különadó indoklásánál elégségesnek tartották azt, hogy itt az ideje a bankoknak is kivenni a részüket a nemzeti együttműködés keretében; a korábbi nagy extraprofitok és azok országból való kiutalása után most részt kell vállalniuk a válság megoldásában.²⁷ Egyáltalán nem hallgattak még az őket támogató közgazdászok figyelmeztetésére, így Heim Péterre és Hamecz Istvánra sem, akik felhívták a figyelmet a hitelezés visszaeséséből következően várható növekedési veszteségekre.²⁸

A végtörlesztés meghirdetése utáni banki felháborodásokra Matolcsy György azt válaszolta, hogy megérti a bankokat, de nem osztja az aggodalmaikat, a végtörlesztés költségei egyáltalán nem lesznek a bankok számára viselhetetlenül magasak.²⁹ Sőt, Szász Károllyal³⁰ együtt úgy vélték, hogy ez beindíthatja a forintlitelezést, és egészséges verseny alakulhat ki. Ez persze csak a bőséges forintlikviditással és alacsony devizalapú hitelkhitettséggel rendelkező, szeretett bankoknak jelentett menekülési esélyt (OTP, takarékszövetkezetek, Gránit bank, FHB).³¹

²⁷ Megjegyezzük: nem a globális válság, hanem a kormány által gerjesztett válság megoldásában, azaz a személyi jövedelemadó-rendszer átalakítása következtében előálló költségvetési forrásszükséglet kielégítésében.

²⁸ Hamecz István a Heti Válasz május 19-i számában rámutatott arra, hogy a régióban egyedül Magyarországon nem indult meg a válságból való kilábalással a hitelezés, aminek okaként a kormány vonatkozó döntéseit jelölte meg. Rámutatott arra, hogy a hitel hiányában el nem indított beruházások hosszabb távon rontják a növekedés esélyeit.

²⁹ A PSZÁF adatai szerint 2011 végéig megközelítően százezren végtörlesztettek, 80 százalékban saját erőből. Ez 174 milliárd forintos veszteséget okozott eddig a bankrendszernek. A végtörlesztési szándékot bejelentők száma ugyanekkor még kb. kétszáz ezer volt. Nekik január végéig hitelesen igazolniuk kell, hogy rendelkeznek a törlesztéshez szükséges forrásokkal. A tényadatok alapján a bankok vesztesége jóval nagyobb a korábban vártnál, amikor többnyire azzal kalkuláltak, hogy százezer végtörlesztő kb. 100 milliárd forintos veszteséget fog okozni. Igaz, hogy a fix árfolyam és a tényleges közti különbség is megnőtt a forint romlása miatt. Ha az arányok a továbbiakban is ezt követik, lehetséges, hogy a bankok vesztesége elérje az 500 milliárd forintot, alaptőkéjük majdnem felét, amit nehezen lehet viselhetőnek minősíteni.

³⁰ Szász Károly akadályozta meg annak az eszement ötletnek a törvénybe iktatását, amely kötelezővé tette volna forintlitelek folyósítását a végtörlesztésekhez kapcsolódóan.

³¹ A december végéig ismert PSZÁF adatok szerint a hitelből végtörlesztők jellemző módon nem a hitelüket nyilvántartó banktól, hanem más pénzügyintézetektől kértek kölcsön, ami a banki pozíciók átrendeződésére utal.

Miután a bankok úgy vélték, hogy a hitelkamatláb emelésével korlátozni tudják a végtörlesztésekhez kapcsolódó hitelkeresletet és a veszteségméréséklésnek ezt az útját választották, Rogán Antal a Gazdasági Versenyhivatalnál feljelentést tett arra hivatkozva, hogy a pénzüzetek egymással egyeztetett módon, kartellben, indokolatlanul növelték egyöntetűen a kölcsönök árát. Ha ez bizonyítást nyer, akkor a bankok még tetemes bírságot is fizethetnek, ha nem, akkor is hozzájárult Rogán nagy publicitást kapott akciója a bankokkal szembeni ellenszenv megerősítéséhez, illetve a velük szemben fellépő kormány döntéseinek társadalmi helyesléséhez.

3.2. A bankok válaszureakciói

- A bankok forrásait korlátozó kormánydöntésekre a pénzüzetek természetes reakciója volt aktív ügyleteik visszafogása. A PSZÁF 2011. első félévéről szóló jelentése szerint a vállalati hitelezés harmadik éve zsugorodik. A vállalati hitelállomány 2008. december végéhez mérten 26 százalékkal alacsonyabb volt, a kkv-k tekintetében 24 százalékos volt az elmaradás. Ez régiós összehasonlításban is kiugró zsugorodást jelentett. S történt ez annak ellenére, hogy 2010. második negyedévétől a hitelkereslet nőtt. Az elmaradt hitelek pótlását a cégek a szállítóállományok növelésével oldották meg, ami viszont növelte a csődök, felszámolások számát. Emiatt a csökkenő vállalati hitelállományon belül nőtt a problémás hitelek aránya. A GDP mintegy felét előállító kkv-k gyakorlatilag nem jutnak hitelhez, illetve velük szemben 4-8 százalékpontos kockázati felárat érvényesítenek, aminek következtében 3-5 százalékponttal drágábban juthatnak esetleg kölcsönökhöz, mint a nagyvállalatok.

A hitelkihelyezések esélyei azóta romlottak. Részint, mert az anyabankok pozíciói is kedvezőtlenebbé váltak az euróválság nyomán, részint, s ezért, tőkepótlásra a hazai lányok nem számíthattak (már a globális válság alatt sem, a hazai lánybankok tevékenységüket csak saját forrasszerzésükből bővíthették). Részint, mert a végtörlesztés belemarva a tőkébe is – a szabályok szerint – az aktivitás visszafogását teszi szükségessé. Az év vége felé hírt kaptunk egy harmadik hitelezést visszatartó körülményről is. Eszerint a bankok addig korlátozzák kihelyezéseiket, amíg nem jön létre megállapodás az IMF-EU tárgyalódelegációval.

- A fiókhálózat bővítéséről és a fejlesztésekről Magyarországon lemondtak. Magyarország elveszítette a bankok előtt azt, hogy üzleti szempontból fontos legyen.

- A meglévő hálózatot zsugorítják a bejelentések szerint a CIB-nél, az Erste Banknál és a Raiffeisen Banknál is.

- A költségcsökkentés érdekében a banki alkalmazottak egy részét elbocsátották.

- Kisebb lánybankokat eladtak (Banco Popolare).

- A Credigen bank bejelentette, hogy 3-4 év alatt leépíti magyarországi tevékenységét.

Marsi Erika, bankszakértő szerint kettészakadhat a vállalatok hitelezése. A nagy cégeket a hazai lánybankok átadhatják az anyabankoknak, a kicsik viszont itt maradnak, amiktől a kiscégek és a lánybankok is tönkre mehetnek.

- A végtörlesztés szeptember eleji bejelentését követően a Bankszövetség beadvánnyal fordult az Alkotmánybírósághoz és az Európai Bírósághoz a magánjogi szerződésekbe való durva beavatkozás miatt. Az Alkotmánybíróság azonban 2011. december 31-ig nem hozott határozatot, így ez a téma is süllyesztőbe kerül. Az uniós bíróság minden bizonnyal el fogja ítélni a kormány döntését, de erre néhány évet még várni kell. Pénzügyi következményeit kivédendően azonban 2011 végén a kabinet elfogadtatott egy olyan törvényt, amely szerint az AB és az Európai Bíróság határozataiból adódó anyagi konzekvenciákat minden magyar állampolgár egyetemlegesen viseli mindaddig, amíg az államadósság szintje nem csökken a GDP 50 százaléka alá. Ez volt tehát Orbán Viktor hivatkozott csodafegyvere, azaz a beígért megfelelő válaszingérek arra, ha a nemzetközi fórumokon megtámadnak bennünket.

- Szeptember elején az osztrák hivatalos szervek és az osztrák sajtó is élesen bírálta az Orbán-kormány végtörlesztési tervét – nyilván az osztrák anyabankok érdekeit képviselve. Felemelte szavát Michael Spindelegger, külügyminiszter, Werner Faymann, kancellár és az osztrák jegybank elnöke is. A Die Presse bankrablásnak nevezte a javaslatot, akárcsak a Der Standard, amely szerint, ha valaki önkényesen kormányoz, mint Orbán Viktor, viszont nincs nyersanyaga (mint Oroszországnak, Iránnak vagy Venezuelának), annak csak a rablás marad. Orbán, aki egy politikai autista, a kommunista múltba gyalogol vissza, belegyalogol minden olyan elvbe, ami az unióban számít.

- November közepén nyolc nagy európai bank levélben kérte Brüsszel támogatását a magyar kormánnyal szemben a végtörlesztés ügyében. Brüsszel tíz hetet adott Magyarországnak, hogy reagáljon a felvetésekre.

3.3. A megállapodás létrejötte és tartalma

Orbán Viktor, aki szeptemberben még úgy nyilatkozott a Blikknek, hogy „addig folytatjuk a bankok ellen a küzdelmet, amíg győzünk”, októberben valószínűsíthetően meggyőzhető volt arról, hogy ideje lenne letenni a fegyvert a bankokkal, mert veszélyben a kkv-k finanszírozása és a növekedési álmok teljesülése. Nyilván nem véletlenül vállalta el a Mabisz-konferenciáján a fellépést (október 19.), ahol meglepő elismeréssel szólt a pénzügyintézetekről, amelyek fontos szerepet játszanak a magyar gazdaság fejlődésében. S átlépve korábban felmutatott énjén megjegyezte, számárság az, hogy Magyarországon bankellenes hangulat van...³²

November elején végre megtört a jég, és megkezdődtek a Bankszövetséggel való tárgyalások. Megállapodtak arról, hogy ezentúl a kormány és a pénzügyintézetek képviselői havonta fognak találkozni, eszmét cserélni. Matolcsy kilátásba helyezte, hogy esetleg 2013-ban annyival lehet csökkenteni a bankadót, amennyivel a pénzügyintézetek növelik a hitelkihelyezéseiket. A bankok felajánlották, hogy javaslatot tesznek a fennálló problémák megoldására, a kormány pedig vállalta, hogy a megállapodás létrejöttéig nem hoz újabb intézkedést. A bankok felajánlásának jó oka volt, mert október végén Orbán Viktor jelezte, hogy rendezni akarja az önkormányzatoktól átvett 180 milliárd forintos tartozást is. Matolcsy György pedig utalt a devizában eladósodott kkv-k megsegítési programjának szükségességére. A miniszter többször kijelentette, hogy 2012 végére nem akar egyetlen devizában eladósodottat sem látni az országban, ez a vágya, mert Magyarország sikere azon múlik, hogy az egymillió devizahiteles visszakapcsolódjon a gazdaság vérkeringésébe (nem tudni, mikor estek volna ki), a siker rajtuk múlik, nem a munkanélkülieken. Mindebből arra is következtetni lehet, hogy a kormány úgy véli sikereinek akadályá a devizaadósság, s ha az ebből adódó sérülékenységet ki tudja iktatni, akkor már szabadon játszhat az árfolyammal. Az árfolyam-gyengítéssel gondolja egyfelől felpörgetni az exportot és a gazdaságot, másfelől elinflálni az adósságot.

A kabinet – szokásától eltérően – ezúttal rövid távon sem tudta tartani a szavát, hiszen a 7,5 milliárd forintos végleges juttatás lehetőségét a tárgyalások megkezdését követő két héten belül elgurította. A bankok haragudtak, de tartották a szájukat. A Bankszövetséggel december

³² Széchenyire hivatkozva utasította vissza a vádat, akinek Hitel című könyvével kezdődött a korszerű Magyarország története. (A 170 évvel ezelőtti történetekre hivatkozás valóban eloszlatja azt a gyanút, hogy hazánkban bankellenes hangulat uralkodik.)

közepén létrejött a megállapodás³³, amit mindkét fél aláírt.³⁴ Eszerint a devizahitelek helyzetének javítására a következő konstrukciókkal lehet élni.

- Végtörlesztés; szándékának bejelentése 2011. dec. 31-ig, de egy hónapon belül le kell tenni az igazolást a szükséges pénzüsszeg rendelkezésre állásáról a bankok részére.

- A 90 napon túli tartozással rendelkezők választhatják a kedvezményes árfolyamsáv igénybevételét (svájci frank 180, euró 250 forint), aminek a határát 2014-ről 2016-ra tolták, a gyűjtőszámlán halmozódó adósság kamatát pedig fele-fele arányban a bank, illetve az állam állja. Az eddigi konstrukcióba tavaly augusztus óta kétezren jelentkeztek be. Most a kormány többszázezer idemenekülővel számol. Az új lehetőség azonban feltételezhetően csak áprilistól nyílik meg.

- Módosították a Nemzeti Eszközkezelőre vonatkozó elképzelést is. Eszerint 2014-ig nem ötezer, hanem 25 ezer lakás megvásárlásához biztosít az állam fedezetet, és számításba jöhetnek az egy gyermekes családok is.

- A legalább 90 napja nem törlesztők választhatják azt a lehetőséget, hogy tartozásukat forintra váltják. Tartozásuk 25 százalékát a bankok elengedik, a forinthitelhez pedig kamattámogatást kapnak az államtól. Feltéve, hogy az ingatlan eredeti vételi értéke nem haladja meg Budapesten a 20 millió, vidéken a 15 millió forintot. A kamattámogatást a kormány az MNB devizatartalékából folyósítaná, kalkuláció szerint ehhez 1 md euró kellene. Ám a jegybankot nem vonták be a tárgyalásokba, a döntésről utólag értesült, s ahhoz annyit fűzött hozzá, hogy csak abban az esetben járul hozzá a tartalék ilyen célra fordításához, ha a kabinet vállalja annak visszapótlását, aminek az IMF lehetne a forrása. (Értelmezésünk szerint, ez a valóban áttörést jelenthető megoldás, jelenleg függőben van.)

- A Bankszövetség vállalta, hogy 2012. január végéig összeállít egy növekedést segítő csomagot. A kormány pedig megígérte, hogy amennyivel növelik a bankok a kkv-knak és az uniós támogatású beruházásoknak nyújtott hitelek állományát, valamint a lakáscélú hiteleket, annyival csökkenthetik majd a bankadó fizetésének alapjait.

³³ Létrejöttét az udvari közigazdászok is szorgalmazták.

³⁴ A kiszivárgott információk szerint Csányi Sándor aktivitása kellett a szerződés létrejöttéhez.

3.4. Utóélet

1. A bankok és a devizaalapú hitelekben eladósodottak helyzetét, de az egész magyar gazdaság várható pozícióját erőteljesen befolyásolta az, hogy a parlament 2011. december 30-án elfogadta a jegybanktörvényt és a pénzügyi stabilitási törvényt. Mindkettő tartalmát kifogásolta ugyanis az Európai Bizottság, amely csak akkor hajlandó tárgyalóasztalhoz ülni a magyar féllel, ha a törvényekben foglaltakat teljes szinkronban találja az uniós szabályokkal. Minthogy ebben a piacok kételkednek,³⁵ elbizonytalanodott az EU-IMF hitel-megállapodás létrejötte, emiatt a piacok rendkívül ideges reakciókat mutattak. Január 4-én, e tanulmány írásakor, a monetáris mutatók rosszabb értékeket vettek fel, mint a 2008-as válság idején. Az állampapírok hozamai a nap folyamán is emelkedtek, megközelítve a 11 százalékot, a CDS felár elérte a 700 bázispontot, az euró árfolyama a 321 forintot, a svájci franké pedig a 264 forintot.

2. 2011. december 29-én Lázár János, a Fidesz frakcióvezetője Hódmezővásárhely polgármestereként levelet írt az Erste Bank elnök-vezérigazgatójának a város 2006-ban felvett svájci frankalapú hitelén elszenvedett árfolyamveszteség megoldását kérve. A bankelnöknek január végéig adott időt arra, hogy eldöntse, milyen javaslatot terjeszt elő erre. Egyben megfenyegette, hogy ha nem akar részt vállalni a veszteség megosztásában, akkor a parlament jogalkotási és a kormány végrehajtási segítségét fogja kérni. Nyilvánvaló, hogy Lázár az első fecske, ráadásul olyan pozícióban, hogy – a közmondással ellentétben – képes nyarat csinálni. Az MNB adatai szerint az önkormányzatok 1100 milliárd forintos tartozásából kb. 600 milliárd devizaalapú. Ha ezek rendezését is a bankokra löcsölik, azok az összeomlást nehezen kerülhetik el.

A Bankszövetséggel kötött békének 2012 elején úgy tűnik egy időre megint befellegzett, a Ki nyer ma? játék folytatódik – sajátos módon, mert ebből nyertes nem lesz, csak vesztes.

³⁵ Az MNB az év végén deklarálta is, hogy mindkét törvény elfogadása súlyosan sérti a jegybank függetlenségét, és ezzel Magyarország érdekeit.

4. A 2012. évi költségvetési tervezet végjátéka

„Takarékos és tartható költségvetést nyújtott be a kormány a parlamentnek” – állította Matolcsy György a 2012. évi államháztartási törvénytervezet bemutatásakor az országházban. A nemzetgazdasági miniszter a pénzügyminiszterek versenyében ebben az évben sem tudott javítani, ugyanúgy az utolsó előtti helyet osztották neki, mint 2010-ben (az utolsó, a görög pénzügyminiszternek jutott) – noha ekkor még nem tudta minősíteni a Financial Times a miniszter újabb opuszát, bemutatott vizsgadarabját, a Szélllel bélelt költségvetési javaslatot, amely elfogadásáig is számos metamorfózison ment keresztül. De az elfogadása után sem tekinthető sziklaszilárdságúnak, nem úgy, mint az alaptörvényünk.

A költségvetési alapvetést 268 forintos euró-árfolyammal, másfél százalékos GDP növekedéssel és 4,2 százalékos 2012. évi infláció feltételezésével készítették el, amely 1000 milliárd forintos egyenlegjavító csomagot tartalmazott a gazdasági miniszter állítása szerint. Ez akkor úgy jött ki, hogy a 250 milliárd forintos 2011. évi stabilitási tartalékot végleg kivezették a költségvetésből, s emellett 445,5 milliárdos bevételi többletet, valamint 303 milliárdos kiadásfaragást hoztak össze.

A bemutatott makropályát azonban mindenki kétségbe vonta³⁶, még az udvari közgazdászok is. Ennek ellenére a kormány hosszú ideig kitartott mellette, s azzal nyugtatták a deficitcél teljesítésében kételkedőket, hogy a 2012. évi költségvetés 0,5 százalékgig „golyóálló”, s van tervük 280, sőt, 300 forintos euróárfolyam esetére is. Az 1000 milliárdos kiigazításból még az adószabályok elfogadása előtt 1400 milliárd forint lett, de ekkor már senki tudta átlátni a költségvetést.

Olli Rehn, az EU pénzügyi biztosa november elején jelezte, hogy Magyarországot továbbra sem veszik ki a túlzott deficiteljárás hatálya alól, mert igaz, hogy a 2012. évi hiány 3 százalék alá kerülhet, de ez a mérték már a következő évben nem látszik fenntarthatónak, amikor GDP-arányosan 3,7 százalékot jeleztek Brüsszelben, szemben a kormány 2,2 százalékos prognózisával. S emiatt, továbbá a gyengülő forint okán, csúszik az államadósság-ráta csökkentésének bejelentett programja is. Matolcsy György ezt, a piacokat is erősen befolyásoló kritikát győzelmi jelentésként aposztrofálta, mondva: Magyarország megnyerte az

³⁶ Köztük Brüsszel is – nem alaptalanul. S bár nem előírt szabály, de eddig, a válság éveiben is úgy volt, hogy a kormány a brüsszeli prognózisokra építette fel makrogazdasági előrejelzését, most ezt is figyelmen kívül hagyták.

első csatát, mert Brüsszel először ismerte el, hogy a hiány a maastrichti mérce alatt alakul. (Ennyit arról, hogy a miniszter mit értett, mit akart megérteni a brüsszeli figyelmeztetésből.)

Matolcsy György állításával szemben beosztotta, Banai Péter azt állította, hogy ha csak fél százalékos lenne a 2012. évi növekedés, az 120 milliárd forintos hiánytöbbletet eredményezne. A miniszter később megvallotta azt is, hogy a 300 forintos euró-árfolyam 100 milliárdos hiánytöbbletet eredményez. A makropálya átírásából tehát 220 milliárd forintos kiigazítási igény adódott. Ezzel szemben december 15-én – már a sarokszámok elfogadása után – Matolcsy György közölte, hogy módosították a 2012. évi prognózist, amiből 320 milliárd forintos további kiigazítás következik a 2,5 százalékos deficitcél tartásához. A módosított prognózisnak csak két adatát mutatták be: a GDP növekedését 0,5 százalékra szállították le, az euró éves átlagos árfolyamát pedig 299 forintra emelték. Innen kezdve még követhetlenebbé vált az költségvetés – gyaníthatóan készítői számára is.

A bemutatott deficitfaragási programból az derült ki, hogy a nemzetgazdasági minisztériumnak esze ágában nem volt végigvezetni az egyes bevételi és kiadási tételeken a módosításokat, hanem csak a hasukra ütve, hályogkovácsmódra vagdalkoztak. Megoldásként a következőt mutatták fel:

- Zároltak 200 milliárd forintot 2012. szeptember 30-ig egyrészt az Országvédelmi alapból, másrészt kamatkockázati alapból. Ez azt jelenti, hogy mindössze 100 milliárd forintos tartaléka maradt a nagyon kritikus évre a költségvetésnek, ilyen alacsony szintre nominálisan sem volt példa az utóbbi években. Ráadásul az MNB számításai szerint ezt az összeget végleg zárolni kellene, mert csak ekkor tudna 3 százalék alá kerülni a GDP-arányos államháztartási hiány.

- 48 milliárdot remélnek abból, hogy a magán-nyugdíjpénztáraknak továbbra sem utalnak át tb-járulékot, hanem az a költségvetési nagykalapba kerül. 2010 őszén, amikor először rendelkeztek a tb-járulékok átírányításáról, azt 2011. decemberéig szólóan határozták meg, s szó volt arról is, hogy cserében kapnak valamiféle kompenzációt a magán-nyugdíjpénztárban lévők. Most viszont örökös időre szól a megvonás, ami azt jelenti, hogy a magánpénztárak nem jutnak elég likvid eszközökhöz, és így nem tudják majd fenntartani magukat. Ezért szóba hozta a kormány a visszalépés lehetőségének újbóli megteremtését, ami kb. 230 milliárd forint további forrást jelentene, ha teljes egészében bekebelezhetők lennének a még kívül maradtak. A döntés tovább fokozta a potenciális befektetéseket és a mindennapi életet érintő jogbizonytalanságot, és hozzájárult a kormány további hitelességvesztéséhez.

- 52 milliárd forintos mértékben vágják meg az egyes költségvetési fejezetek és címek forrásalapjait – ami nem több, mint a korábban folytatott fűnyírás kiterjesztése – hogy milyen területekre, arról nem adott eligazítást a kabinet.

- 20 milliárd forintos többletbevételt remélnek a dohánytermékekre kivetett jövedéki adóemelés tervezett idejének előrehozatalából és gyakoribbá tételéből. Ennek a hatása erősen kétséges, tekintettel a feketepiacok feléledésére.

Ugyanakkor Matolcsy György bejelentette, hogy nem lesz évközi adóemelés, mert azt már nem tudná elviselni a gazdaság.

Járai Zsigmond a Költségvetési Tanács tagjaként a módosítások után a költségvetési tervezetet a korábbiaknál szigorúbban bírálta. Úgy ítélte meg, hogy 2012-ben még fél százalékos növekedés sem lesz, ami kritikussá teszi a deficitcél teljesítését. A tb-járulékokról szóló döntést kifejezetten rosszallotta, mint ami megemelte a gazdaságpolitika kiszámíthatatlanságának szintjét.

A 2012. évi költségvetést december 23-án elfogadta a parlament 576,2 milliárd forintos deficitcéllal, törvénysértő módon.

5. A kormánypart biztató véleménye 2012-re

Ismeretes, hogy Orbán Viktor az újjáépítés évének nevezett 2011-es esztendő után 2012-t az elrugaszkodás éveként jelölte meg. Eredetileg (2010 nyarán) ezen a magyar gazdaság növekedésének felívelését értette, amelyet a nemzetgazdasági miniszter még 2010 őszén is 3,5 százalékosnak prognosztizált. Egy év múlva úgy próbálta átformálni ezt a megjelölést, hogy 2012-ben a magyar gazdaság az eurózóna válságától fog elrugaszkodni. A 2011 végére leromló helyzetet azonban politikusabb volt az unió válságával magyarázni (a szoc.lib. kormányzáson túlmenően). S tekintettel arra, hogy 2012-ben a növekedési dinamika visszaesésének okát is jobb a külső körülményekre hárítani, ejtődött az elrugaszkodásnak ez az értelmezése.

Orbán Viktor fontosnak tartotta, hogy az ünnepek előtt a híveit tájékoztassa a kialakult helyzetről, biztató perspektívát nyisson számukra - merthogy az már kezdett elhomályosodni - , s továbbá, hogy a belé vetett hitükben megerősítse. A Széll Kálmán Társaságban december

18-án (a tárgyalódelegáció távozása után!³⁷) megtartott előadásával sikerült kellő lelkesedést hallgatóságában kiváltania, sikerült a bizalmukat megerősíteni – a jelenlévők elmondása szerint. E sorok írója a Hír Tv-én keresztül értesült az eseményről, és korántsem volt úgy elragadtatva, mint a hívők, akiket Orbán személyes jelenléte megbabonázott.

Főbb vonalaiban a következők hangzottak el.³⁸

1. A kialakult gazdasági helyzet gondjai két forrásból fakadnak, egyrészt a szociális kormányzás örökségéből, másrészt a fejlett nyugati világ problémáiból, de az utóbbihoz nekünk semmi közünk, ami nyilvánvalóan ellentmondott Orbán korábbi értékelésének és a tényeknek is. A kedvezőtlen helyzet létrejöttében tehát a kormány egyáltalán nem játszott szerepet. Sőt!
2. Amit az Orbán-kormány tett azok mind pozitív, kedvező hatású intézkedések voltak. Így
 - a 2010. évi 7 százalékos hiányt – teherelosztással – le tudták csökkenteni³⁹,
 - a középosztály felerősödött,⁴⁰

³⁷ Giro-Szász András 2012. január 7-i közlése szerint a delegáció nem hagyta el idő előtt Magyarországot.

³⁸ Az előadás tartalmát azért tartjuk fontosnak rögzíteni, mert vélhetően az itt elhangzottak lesznek a kormánypolitika vezérlő elvei a közeljövőben. Lehet, hogy valamit fel kell adnia Orbánnak belőle az IMF-EU tárgyalásokon, de akkor is tisztában kell lennünk a rögeszméivel, amihez meg-megpróbál majd visszatérni. (A rögeszme ugyanis olyan műfaj, amit nem szoktak feladni – legfeljebb csak időlegesen szüneteltetni.)

³⁹ A 7 százalékosra várt államháztartási deficit a Matolcsy-féle legendárium része. A kormányváltáskor az MNB, a Költségvetési Tanács és az elemzői kör a tervezett 3,8 százalékos értékkel szemben 4,3-4,9 százalékos prognosztizált annak feltételezésével, hogy a GDP-termelés legfeljebb stagnál. Ezzel szemben 1,3 százalékos volt a növekedés. 2010 szeptemberében Varga Mihály csontvázkereső brigádja úgy találta, hogy ebben az évben 1,6 százalékos deficittöbblettel kell szembesülni, de ebben már – ha korrekten számoltak – benne kellett lennie az Orbán-kormány által meghozott adócsökkentő tételek hatásának is (0,3 %). Ez utóbbitól eltekintve a Varga-félejelentés szerint sem lehetett 5,1 százaléknál magasabb a 2010-ben a Bajnai-kormány által hátrahagyott örökség. Megjegyezzük, hogy a 2010-ben kivetett bankadó, a válságadók, a tb-járadékátírányítások és a kiadászárások összesen a GDP 1,8 százalékát tették ki, a hiány tényleges mértéke 4,2 százalékos volt. Vagyis, ha semmi más nem történt volna, a deficit akkor sem haladhatta volna meg a 6 százalékot. Ám azt is figyelembe kell vennünk, hogy a GDP-emelkedésből is adódhatott kb. 0,5 százalékos GDP arányos költségvetési pozíciójavulás, a maximális hiány tehát, amit Orbánéknak rendezniük kellett 5,5 százalékos lehetett. Ebből ők okoztak kb. 0,3 százalékpontot, vagyis e becslés szerint is annál az öt százalék körüli hiánymértéknél tartunk, ami a Bajnai-kormány számlájára volt írható.

⁴⁰ Ezt semmiféle empirikus vizsgálat nem igazolta. A miniszterelnök abból indult ki, hogy a személyi jövedelemadórendszer és a reálhozamok kifizetéséből összesen 600 milliárd forint jövedelemtöbblet képződött a

- az átszervezések sikeresek voltak; ezen a miniszterelnök az adórendszer, a közigazgatás, a közoktatás, a felsőoktatás, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, a szociális ellátás, a családtámogatások, az igazságügy átalakítását és az új munkatörvénykönyv elfogadtatását értette; az átalakítások szerinte nagyobb horderejűek voltak, mint a rendszerváltás idején bekövetkezettek; mindezekre 2011 végére elkészültek a törvények, 2012-ben már csak „bejáratni” kell azokat (elismerte, hogy a bejáratásnál felmerülhetnek problémák);⁴¹
 - az ország megáll a saját lábán: 2011-ben még egyszeri intézkedésekkel, 2012-ben azonban anélkül tartjuk 3 százalék alatt a hiányt⁴².
3. A jövőről szólva: a magyar növekedés a magyar sajátosságokra, erőforrásokra épül, ennek dimenziói:
- a bankok nagyobb hitelezésre bírása (nem a bankadó rontott a hitelezési feltételeken),
 - az MNB szorítsa a bankokat a hitelezés felé,⁴³
 - az MFB jobban és gyorsabban helyezze ki az uniós forrásokat,

háztartásoknál. Ezek azonban rendkívül egyenetlenül oszlottak el. A reálhozamok nem feltétlenül a középosztály pozícióját javították, inkább az ide még nem sorolható fiatalokét. A személyi jövedelemadórendszer átalakítása pedig elsősorban a felső-középosztályt segítette, a keresők 15 százalékát.

⁴¹ Bármennyire is nagyhorderejű döntésekre került sor 2011-ben, azok nem mérhetők a teljes tulajdoni és intézményi átalakítást jelentő rendszerváltáshoz. A döntések sikeressége pedig majd utólag lesz megítélhető, meghozataluk körülményei azonban inkább kedvezőtlen, mintsem kedvező jellegű változásokat vetítenek előre.

⁴² Ez a „megállunk a saját lábunkon” meghatározó szlogenné vált a következő napokban is, amivel Orbán Viktor azt akarta kifejezésre juttatni, hogy nem szorulunk mások segítségére, az ország képes a piacokról is finanszírozni magát (az, hogy egyre nehezebben és egyre drágábban, az nem fért bele ebbe a gondolkodásba). Vagyis a tárgyalódelegáció idő előtti távozása után is folytatta a kormányfő a maga kezdett szabadságharcát, a maga szabadságáért. Ezért nyilvánította ki az év végén, hogy mindenről lehet tárgyalni, de gazdaságpolitikáról nem, ezért jelentette be, hogy nem is annyira fontos számunkra az IMF-Eu-hitel. S ezért jelentett határozott fordulatot az, amikor január 5-én Fellegi Tamás közölte, hogy bármiről kész a delegáció tárgyalni. Ez volt a második fegyverletétel, s e sorok írásakor csak remélni merjük, hogy az utolsó, mármint, hogy nem lesz újabb fegyverfelvétel, ami után aztán le kellene tenni a fegyvereket. Mert egyre nagyobb jóvátételi kötelezettséget szabnak ki ránk.

⁴³ A hitelezés kiterjesztésének objektív feltételei (piaci kilátások, jogbiztonság, kiszámíthatóság, forrásellátottság stb.) vannak, ráolvasással, rálőcsöléssel csak az előző rendszerben tudták bővíteni a hitelezést, és annak a következményeit ismerjük.

- ösztönözzük a külföldi tőkebevonást,⁴⁴
- kiemelt ágazatok: építőipar, járműipar, gyógyszeripar, vegyipar, energiaipar.⁴⁵

„Nehéz esztendő áll előttünk, a 2012-es év után egy igazán biztató és meredek emelkedést mutató 2013-as évre számítunk, és akkor 2014-ben már csak a megszerzett lendületet kell megőriznünk.” – zárta előadását a miniszterelnök. Igazán sajnálatos, hogy a szebb jövő, akárcsak a horizont egyre távolodik tőlünk.

III. Sajtó- és médiakonfliktusok az év utolsó hónapjaiban

Ahhoz képest, hogy csaknem egy teljes évvel vagyunk már túl a nagyszabású média-átalakítási hullámokon, talán mégis meglepő, hogy 2011 utolsó hónapjaira is jutott még néhány szaftos médiabotrány. Azért meglepő, mert ezeknek a megszületése, kialakulása már az új rendszer működésének volt köszönhető. E botránnyok egyik csoportja nagyon is széles körben vált közismertté, s azt mondhatjuk, hogy a sorsuk a legszélesebb nyilvánosság szeme előtt alakulhatott. Akadtak azonban egészen más természetű médiaügyek is, olyanok, amelyekről ugyan nagyon kevés szó esett, ám az új szisztéma működéséről sokkal többet elárulhattak volna, mint amit a nagy port felvert botránnyokból megtudhattunk.

A korábbi összegzőkben is törekedtünk arra, hogy az adott negyedévben zajló médiaügyekről valamilyen terjedelemben képet adjunk, ám csak a leghangsúlyosabb kérdésekben tettük ezt kiemelt módon. A 2011. utolsó negyedévről szóló elemzés ebből a szempontból eltér a szokásostól, mert elkülönítetten, s viszonylag nagyobb terjedelemben foglalatkosodunk az utolsó negyedév médiaügyeivel. Mindennek az az indoka, hogy az alább vázolandó összképet jóval szélesebb körben tartjuk érvényesnek annál, mint amit önmagában jelentene. Felfoghatjuk úgy is, mint az őszi politikai/hatalmi folyamatok lényegét bemutató esettanulmányt. Olyan összegzésként, amelyben már egyértelműen a választások óta kialakult/megteremtett Új Rend viszonyainak mindennapi uralmi viszonyait lehet illusztrálni egy – nagyon is körülhatárolható - alrendszer keretei között. A nagy hangerővel zajló hatalmi

⁴⁴ A külföldi tőke elriasztásában az Orbán-kabinetnek elévülhetetlen érdemei vannak – ezt tudjuk, csak azt nem, hogy miként kíván ebben fordulatot elérni.

⁴⁵ Nincs információnk arról – és ezzel a miniszterelnök is adósmaradt -, hogy ez mit jelentene konkrétan.

átalakítások, illetőleg a nem kevesebb transzparenciát kapott nemzetközi gazdasági/pénzügyi konfliktusok árnyékában ezúttal a médiaügyeknek meglehetősen árnyékos megvilágítás juthatott csak, mondhatni, a harmadik vonalba szorultak. Lehet, hogy éppen emiatt voltak a megszokottnál sokkal fontosabbak az ott zajló folyamatok.

Előbb az előtérben szereplő ügyekkel foglalatoskodunk, majd ezek ismertetése után próbálkozunk a háttérben meghúzódó - sokkal lényegesebb – összefüggések bemutatásával.

1. Újabb kirúgások a közszolgálati médiumoktól

Október első napjaitól az új tévévezetők azt szerették volna, ha az új műsorstruktúra meglepetései ügyében faggatják őket, ám az érdeklődő riporterek nem mulasztották el megkérdezni azt sem, hogy az átállás vajon hány korábbi munkatárs leépítésével jár majd együtt. Eleinte megnyugtató mellébeszélések, általánosságok voltak hallhatóak, majd november közepétől naponta jelentek meg azok a listák, melyekből egyértelműen volt kiolvasható, hogy mind a rádiótól, mind pedig a televíziótól eltávolítják valamennyi olyan korábbi munkatársat, akiről kevésbé lehetne feltételezni az új szellemiség hatékony kiszolgálását. Jól ismert, népszerű, kevésbé ismert és fiatal munkatársak tömege került nap nap után az utcára. Ami azt illeti, az új vezetők sokat tanultak a korábbi botrányokból, mert valamennyi – előre láthatóan nagy port felverő – esetet körültekintően komponáltak meg. Ezért is, meg azért sem lehetett túlzottan nagy méretű szolidaritással számolni, mert az elbocsájtások látszólag nem voltak tömegesek.

Minden napra csak egy-két tucatnyi személy jutott, s mire az érdeklődő közvélemény túlesett - mondjuk Benda László - elküldésének hírére, addigra elkezdhetett az évtizedek óta ismert – és most lapátra tett - rádiósok névsora felett töprengeni. A megmaradt érdekképviselői vezetők jó ideig hiába tiltakoztak, mert a felhozott jogi érvek, átszervezési megoldások, anyagi megfontolások tengerének megemésztése messze meghaladta a háborogni kész közvélemény felfogóképességének kereteit. A végeredmény felől nézve, nagyjából ezres nagyságrendű műsorkészítőtől, szerkesztőtől, riportertől sikerült néhány héten belül megszabadulni. S valóban, a kívülállónak egyáltalán volt nem könnyű megítélni azt, hogy e számot tévő tömeg az új, alapjaiban összevont intézményi működés keretei között eleve feleslegesnek minősíthető munkaerő volt-e? Avagy, egy roppantul ügyesen lebonyolított politikai tisztogatás megszabású akciójának sikeres lebonyolításával volt dolgunk.

Az ügyben való tisztánlátást ráadásul igencsak megnehezítette az, hogy lényegében ugyanezen hetek során a két nagy kereskedelmi televízió úgyszintén tömegesen bocsájtotta el - nemegyszer közismert - munkatársait. Az ő esetükben szó nem lehetett volna semmiféle rejtett politikai megfontolásokról, mivelhogy az intézmény kereskedelmi jellege eleve indokolta a megnehezedett gazdasági körülmények közötti létszámleépítések elkerülhetetlenségét. Mégis...az a személyes véleményem, hogy ezek a késő őszi egybeesések távolról sem a véletlennek voltak köszönhetőek. (Ezen a ponton nem árt egy személyes megjegyzést tenni: tizennyolc éve tanítok olyan egyetemen, ahol az ország legismertebb televíziós szerkesztőit, műsorvezetőit képezzük. Ezért az elbocsájtottak között számos – egykori – kedvenc tanítványom is volt, akiktől négyszemközt is meghallgathattam az elküldésük néha egészen drámai és megalázó körülményeit. Mindebből azt a következtetést vontam le, hogy mind a két kereskedelmi tévénél előszeretettel törekedtek megszabadulni az olyan munkatársaktól, akikről feltételezhető volt, hogy egy simulékonyabb, kormánypártibb alkalmazkodás során napi fejtörést okoztak volna a főnökeiknek – a napi lelkiismeretes munkavégzésükkel.)

2. Egy váratlan botrány eszkalációja

Talán az egész – eddig említett – folyamat belesimult volna a naponta kitermelt ál- és valódi botrányok őszi tengerébe, ha nem jön közbe egy – első pillantásra - jelentéktelennek látszó malőr. December elején az MTV híradós anyagában kitakarták a nyilatkozó Tőkés László mögül Lomnici Zoltánt, s ezt a sérelmet több médium szóvá tette. Őszintén szólva, ez a „mulasztás” meglehetősen jelentéktelen konfliktusnak ígérkezett. Ám de bekövetkezett az, ami a szemforgató rendszerek halála: az ügy első lépésben történő letagadása, majd ügyetlen jelentéktelenítése, s végül az igazi felelősök helyett a „portás” megbüntetése. Emiatt ez a „kitakarás” az eredeti ügynél sokkal nagyobb horderejű konfliktussá nőtte ki magát.

Némely szakszervezeti vezető éhségstrájkba kezdett az igazi felelősök személyének eltussolása miatt, s az akció elfojtására az illetékes vezetők a lehető legbutább és igencsak átlátszó eszközöket vették igénybe. Az akció imígyen a maga eredeti súlyához képest a többszörösére növekedett, mert a kitartó sztrájkolók mellé előbb-utóbb minden olyan szervezet, személy felsorakozott, amely az elmúlt média-átrendeződés időszak áldozatának tekintette magát. Már régen szó nem volt az eredeti botrányról, hanem az újfajta vezetői magatartás, az új média elit teherbíró képességének a tesztelése lett a cél. S a tiltakozók

váratlan sikereket arattak, mert a botrány eszkalálódó fázisában a legfelső vezetés soraiban olyan zavar mutatkozott, amely előbb-utóbb magas szintű vezetők részben önkéntes, részben pedig fegyelmi úton történő távozásához vezetett. A pitiánernek tetsző ügyecske lassan felnőtte magát a közszolgálati médiumok alapvető hitelességének kérdésévé.

A médiahatalom szempontjából nézve a lehető legrosszabbkor, mert az Alkotmánybíróságnak éppen ez idő tájt csupán néhány napja maradt arra, hogy az előtte több mint egy éve heverő alkotmányos média-panaszok ügyében állást foglaljon. Az AB végül is december 19-én alapjában véve elmarasztaló határozatot hozott, ám ez a döntés vegyes fogadtatásra talált. A beadványok mögötti panaszokat támogatók arra számítottak, hogy lett volna elegendő ok az egész ú.n. Médiaalkotmány hatályon kívül helyezésére, de ez nem történt meg. Ugyanakkor az Ab számos olyan ponton találta az új médiaszabályokat alkotmányos rendbe ütközőeknek, amelynek nyomán összeomlott az a kormányzati fikció, miszerint az egész kritikai hadjárat mögött semmiféle érdemi szakmai kifogás nem található, hanem csak az ellenzék által gerjesztett mesterséges politikai hisztéria...

Nehéz egyértelmű megállapításokat tennünk, mégis úgy véljük, hogy a december 19-ei döntés annyiban mindenképpen új helyzetet teremtett, amennyiben kiderülhetett: nem lehetséges egyetlen politikai akartra, érdekrendszerre és értékrendre felfűzni az új médiavilág teljes intézményrendszerét. S a krónikaírók körültekintésének kötelező feladataira tekintve hangsúlyozzuk külön is azt, hogy erre a döntésre akkor került sor, amikor már harmadik hete tartott az az egyre nagyobb méreteket öltő – a nemzetközi szakmai szervezetekig felérő botrány, ami eredetileg egy butuska és csekély értelmet mutató túlbuzgóságból, egy feledésre ítélt politikusnak a fölösleges kiretusálásából keletkezett. (Némi éllel még azt is merném állítani, hogy december végén már milliók tudhatták: Lomnici Zoltánt kiretusálták.... egy hónappal korábban talán, ha egy szűkebb, néhány ezres szakmai közönség - ha még emlékezett a nevére... Így kell valakiből úgy hőst csinálni anélkül, hogy ő maga egyébként erre alkalmas lett volna)

A tantörténetet egyébként azért is mutattuk be, mert kiválóan illusztrálja a slendrián és megalapozatlan autokrata hatalmak legnagyobb gondját: azt, hogy az olyan tekintélyuralmi rendszerekben, amelyekben maga a politikai teljesítmény nem képes tekintélyt termelni/teremteni, ott bármiféle banánhéj nevetségessé teheti az egész konstrukciót.

3. S még nem volt vége...

Pedig már csak néhány nap volt hátra 2011-ből, de nagyon is a levegőben lógott a Klubrádió további sorsának eldöntéséből származó újabb konfliktus. December 21-én akkor, amikor az egész ország amúgy is el volt foglalva a naponta átláthatatlanabbá váló gazdasági/pénzügyi/nemzetközi nehézségek halmozódásával; nos... egy ilyen napon a Médiahatóság meghozta azt a döntést, amiről mindenki tudhatta, hogy az nem más, mint a primitív politikai bosszúállás látványos darabja. Önmagában ez sem lenne nagy ügy, hiszen az országban megközelítőleg száz rádióállomás szórja a legkülönbözőbb színvonalú, szórakoztató és kevésbé szórakoztató adását. Nem arról van tehát szó, hogy jelentős tömegek maradnának valami nélkülözhetetlen forrás nélkül. Másról. Nagyon is szimbolikus, politikai ügyről, olyanról, amely nagyon is beleillik abba a sorba, amelynek láncszemei a választások óta gyarapodnak, s amelyeknek a végeredményekét alakulhat ki az Új Médiapolitika.

Arató András, e rádió tulajdonosa a döntés után azonnal és ezer helyen elmondta, hogy politikai bosszúról, megtorlásról van szó, nagyjából félmillió állampolgárral szemben. Talán ebben a kétségbeesésben van egy jó adag túlzás, de a lényegét illetően nem az. A Klubrádió hosszú évek óta egy körülhatárolható nagyvárosi értelmiségi réteg saját ízlését leképező, azt újratermelő, s e körökben kizárólagosan mérvadó rádió volt, s az is igaz, hogy a választások óta folyamatosan növekedett a hallgatottsága. Nagyjából abban az ütemben, ahogyan a Fidesz kisajátította a közszolgálati médiumokat. Még ha a félmillió talán túlzás is, mindenestre az idei évben már többszáz ezres tábor tudhatott maga mögött.

A hatósági döntés több szempontból is képmutató. Részben azért, mert a frekvenciákat kiírókat senki sem kényszerítette arra, hogy olyan kritériumokat állapítsanak meg, amelyekről eleve lehetett tudni, hogy azoknak a Klubrádió nem felelhet meg. Részben meg azért, mert a nyertesnek az égvilágon semmiféle szakmai előfeltételei nincsenek vállalása teljesítéséhez. Ezért aztán az a helyzet, hogy a Médiahatóság képmutató módon hivatkozhat olyan ezredrangú körülmények igazságára, amelyek a döntés lényegét tekintve nem számot tevőek, a vesztesek meg teljes joggal emlegethetnek olyan motívumokat, amelyekre, csak magából az eljárásból lehet visszakövetkeztetni. A felháborodás nem is maradt el, kisebb-nagyobb tüntetések kezdődtek, s az sem lett meglepetés, hogy a tévés simlik miatt megkezdett média-demonstráció pillanatokon belül összekapcsolódik ezzel az újabb sérelemmel. Kicsit megelőlegezve a január másodiki tüntetés sikerének magyarázatát: ezek a média-kudarcok nagyon nagy mértékben járultak hozzá ahhoz, hogy a baloldali/liberális tábor egykori

közönsége úgy érezhesse, itt az ideje, hogy minden korábbinál nagyobb létszámban kell kimennie az utcára.⁴⁶

Az eddigiekben felvázoltunk röviden négy olyan konfliktus-zónát, amelyek nemcsak időben kapcsolódtak egymáshoz, hanem több szálon is képesek voltak megmutatni az Új Médiapolitika gyakorlatát, illetve a gyakorlat mögött meghúzódó megfontolásokat. További közös vonásuk volt, hogy viszonylag heves média-, és nagyfokú közéleti-érdeklődés mellett zajlottak. S ez még nem minden. Ugyanezekben a hetekben bontakozott ki egy egészen más jellegű médiapolitikai folyamat is, ám erről szinte semmit sem hallhattunk, pedig az igazi, tétre / pénzre, sok pénzre/ menő küzdelmek nagyon is ebben az árnyékos szférában történtek.

A rejtett folyamatok számba vétele, médiabeli tálalása, s a közönség ingerküszöbének irritálása számos okból sokkal nehezebb, mint például egy olyan egyszerűbben megítélhető kérdés esetében, mint amilyen a Klubrádió története volt. Aki 2011 őszének médiavilágában el akart igazodni, annak legalább öt összefüggés-rendszerben kellett otthonosan mozognia.

Először is, ismernie kellett a 2010 nyara után megalkotott, s működésbe léptetett médiarend szervezeti, jogi, irányítási és finanszírozási alapkérdéseit. Mindez olyan szakkérdések halmaza, amelyben eligazodni csak egészen speciális ismeretek segítségével lehetséges.

Másodszor, meg kellett ismerkedni az új közmédia világában életbe léptetett új műsorstruktúra részleteivel. Tudni és érteni kellett, hová lettek a régebbi műsorok, szerkesztőségek, műsorsávok, egyebek. Arról is kellett némi információval rendelkezni, hogy az újdonságoknak milyen anyagi, szervezeti peremfeltételei vannak, s melyeket kell majd a jövőben megteremteni.

Harmadszor, nagyon pontos és up to date képpel kellett rendelkezni a hirdetési piacon lezajlott drámai változásokról, amely nemcsak abból áll, hogy a médiapiacra a 2011-es bevételek legalább 20-30 %-kal csökkentek (2008-hoz képest), hanem még ennél is fontosabb a megmaradt piac belső mozgásainak ismerete. Ugyanis a legnagyobb hirdetőik orientációjában történtek az elmúlt egy év során - de különösen 2011 második felében – olyan

⁴⁶ Amikor e szöveget véglegessé téve javítgatom, éppen 2021. február 14-e van, ami a Klubrádió frekvenciája megvonásának a napja. Mondhatnánk, nincs új a Magyar Médianap alatt, ám ez sem igaz, mert ezúttal tüntetni sem lehetne, hiszen-karantén szabályok vannak. KL.

mélységű változások, melyeknek nyomán az egész média-finanszírozásban alapvetően új helyzet teremtődött.

Negyedszer - s ez volt talán a legnehezebb feladat – a folyamatosan változó költségvetési keretszámokból meg kellett tudni, hogy a jövő évben a közmédiára, illetőleg az irányító szervezetekre miféle költségvetési támogatások jutnak majd, s milyen jogcímen. Miután az idei költségvetés megalkotásának a folyamata amúgy is egy rémálom volt, elképzelhetőek azok a nehézségek, amelyekkel azok találták magukat szembe, akik végül is kibányászták ezeket az alapadatokat. S hogy milyen nagyságrendű tétekről lenne szó? Elégedjünk meg egyelőre a végső összeg érzékeltetésével: százmilliárdról akkor, amikor a felsőoktatástól a színházakig, a folyóirat-finanszírozástól a kórházi ellátásig minden területen szokatlan méretű hiányokkal kezdenek megbarátkozni.

S végül, ötödször: alapjaiban kell ismerni a hirdetési piacon szereplő játékosok többnyire igencsak rejtett politikai kötődéseit. Nem elég pl. egy-egy költségesebb tévés produkció bekerülési költségeiről ismereteket szerezni, nem elég a hirdető cégek kilétét megtudni, az még fontosabb, hogy az illető cég az elmúlt években miféle hatalmi kapcsolatokkal rendelkezett. S ezt maguk az érintettek a lehető legritkább alkalmakkor szokták közhírré tenni.

E hosszadalmas, s talán tudálékosnak tetsző feltétel-ismertetés után megkíséreljük a megrajzolt fantomképet egyszerű színekkel besatírozni. Tegyük fel, hogy mind az öt kérdésre tudjuk a részletes választ, ebből már a lehetséges végeredmény is megtudható.

Nos, akkor a helyzet az, hogy a köztvé 2012-ben mintegy 80 Md forinttal gazdálkodhat majd, s ennek az összegnek csak egy része lesz a hivatalos költségvetési támogatás. Az igazán jelentős finanszírozók a médiapiac eddig is megszokott főbb támogatói lesznek, csak éppen a kereskedelmi tévék helyett a közmédiát fogják segítgetni. A részletek helyett elég csak annak jelzése, hogy az energetikai ágazat, a Mol, a biztosítók, nagyobb bankok, a Szerencsejáték Rt., s a többiek hogyan veszik majd ki részüket az új magyar közszolgálati média bőkezű támogatásából. Jövőre csupán az MTV 65 Md olyan forinttal rendelkezik majd, amelynek felhasználásáról - a jelenlegi szabályzásból következően – nem kell majd senkinek sem számot adnia. Természetesen, még ilyen szűk olvasói körben sem merném egyértelműen azt jelezni, hogy ez a pénz szabadon és kockázatok nélkül lenne ellopható.

A felhasználási útvonal azért ennél bonyolultabb lesz. Azért kell minden műsorsávban új műsor, s azért kell mindenütt új szerkesztő és műsorvezető, mert így nem lesz semmiféle összehasonlítási alap arra, hogy minek mennyibe kellene kerülnie? S azért kellene mindenhová hatékony és készséges hirdető, mert ők egyúttal a produkciók elkészültének is szerves részévé válhatnak. (Ennek a modellnek voltak már ősfarmái a korábbi, 10-12 évvel ezelőtti Fidesz-korszakban, az intézményt belülről ismerők négyszemközt elmesélték, hogyan is működött egy-egy Heltai Péter, avagy Vitézy László–menedzselte műsornak a finanszírozása... Az újdonság ezúttal az lesz, hogy – első lépésben – az egész MTV, majd egy idő után a teljes közszolgálati magyar média nem lesz más, mint a sokmilliárdos pénz-átfolytatás szakszerű, kikezdetlenül jogszerű, gördülékeny nagyüzeme.)

Ha kicsit késve is, de 2011 végére megkaphattuk a választ arra, hogy miért volt a választások után az elsőszámú, mindennél fontosabb feladat a média világának gyökeres átalakítása? Most már tudhatjuk.

A nézők mindebből legfeljebb annyit fognak csak megérteni, hogy a közszolgálati tévé szinte minden műsorsávban versenyképes lesz a kereskedelmi tévék szórakoztató produkcióival. Egyre-másra tűnnek majd fel a ker.tévénél megismert arcok, Fábry Sándor, Gundel Takács, Jáksó csak az első fecskék. Hónapokon belül eltűnik a különbség a legnézettebb tévék profiljai között, azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy közéleti/politikai műsorai egyedül a köztévének és rádiónak lesznek, amelyekben viszont az egyetlen központból vezényelt, naponta és óráról órára ellenőrzött és irányított híreket, kommentárokat lehet csak hallani. A nemzeti tévé nézettsége valamelyest növekszik, a kereskedelmieké meg amúgy is csökkenőben van, mert a reklámbevételeik csökkenése eleve színvonalrontásra kényszeríti őket. (Ha az ő esetükben még egyáltalán lehetett színvonalaról beszélni. Az lesz majd az igazán felemelő fordulat, ha majd előállítják az állami Heti Hetest – mondjuk úgy, hogy Fábry, Kerényi, Dörner és Philip viccelődik majd Selmeczi Gabriellával, meg Kósa Lajossal. A térdünket fogjuk csapkodni a nevetéstől...)

Bulvármédiát csinálni drága dolog, s ennyiben tökéletesen megérthető a kialakulóban lévő konstrukció. A megszülető megoldásnak azonban van még néhány más, járulékos haszna is. Mindenekelőtt a kereskedelmi médiumok elgyávulása, mert a beszűkült hirdetési piacon sokkal jobban függnék a nagy állami megrendelők pénzétől, mint korábban. Ráadásul az egész folyamatot fel lehet tüntetni a nemzeti médiumok patrióta és elvszerű támogatásaként is, s ennek érzékelésére mindig is volt tömegigény.

A legnagyobb haszon azonban a hír-jellegű és közéleti műsorok teljes bekerítése és kizárólagos állami/kormányzati felügyelet alá helyezése. Más kérdés, hogy a médiakutatók többsége ezt a törekvést eleve a halálra ítéltnek tartja, mivel a net-alapú tájékozódás rohamos terjedésének korában szinte napról napra kisebb a jelentősége a hagyományos hírműsoroknak, így a kontrolljuk is folyamatosan gyengül. Éppen az év vége, meg az Orbán-kormány képtelen politikája ellen megindult nemzetközi összűz mutatta meg, hogy mennyire reménytelen dolog újtát állni a kritikai hangok futótűz-szerű terjedésének.

De az is lehet, hogy ez sem számít. Legfeljebb az, hogy a megrendelő megnyugszik, mert azt hallja a hagyományos médiából, amit hallani szeretne. A médiavilág előállítói, meg a mögöttük kiépült érdekcsoportok úgyszintén megnyugszanak, mert a válság kellős közepén is sokkal, de sokkal több pénzhez juthatnak, mint korábban. Mindenki jól jár, csak a néző néz nagyon hülyén, mert őt is folyamatosan annak nézik, és annak tartják. Úgy tartják.

Majtényi László- az ORTT korábbi elnöke október végén megvonta a médiatörvény első évének mérlegét, s úgy találta, hogy a közmédia világában olyan mértékű rombolás, normarontás és szakmai leépülés ment végbe, amely miatt egy későbbi hatalmi váltás után is csak évekkel később lesz remélhető a normál állapotok helyreállása. A kereskedelmi szféra pedig hozzá lett szoktatva a rejtett kézi vezérlés előnyeire ezért cserében nem is hajlandóak szembe nézni a hátrányaival. A veszteséglista áttekintése után azt állapította meg, hogy – ha eljön ennek az ideje – akkor lényegében a nulla-állapotoktól való újrakezdés lehet a legtöbb, amiben reménykedhetünk. (Mindehhez csak annyit tennénk hozzá, hogy e fenti következtetést érdemes nemcsak a média szférájára vonatkoztatnunk.)

Irodalom a média-problémákhoz:

Indul az új MTV-struktúra. Interjú Rákay Kálmánnal. Nsz. okt. 1.

Közmédia: Újra nyitunk. Nsz. okt.22.

Balsors. Körkép a balliberális médiáról. Heti válasz. okt. 13.

Majtényi László: Média, szabadság, szervezet, jogok, jövő. ÉS. okt.28.

Az új világ kovásza. A közmédia leépítésének tudatos folyamata. MaNcs. nov. 17.

Kép a képben. Állami offenzíva a médiapiacon. HVG. dec. 3.

Médiaörvény. Egyéves kormányzati mérleg. Heti válasz. dec. 1.

Így bukott el a Klubrádió. Nsz. dec. 22.

Záró következtetések s néhány megjegyzés a közeljövőhöz

Egy-egy negyedéves összegző megírásához többféle vázlatot szoktunk készíteni, s most is megvolt az előzetes elképzelésünk arról, hogyan lehetne a legpontosabban visszaadni a 2011. szeptember vége - december vége közötti idők krónikáját.

A megírás ideje - január eleje – ezúttal kivételesen keresztülhúzta előzetes vázlataink érvényességét. Magyarország az új év – 2012 - első napjaiban megint olyan erővel került a nemzetközi médiaérdeklődés homlokterébe, mint amire csak 2006 zaklatott őszenek heteiben volt legutóbb példa. Számos olyan – még egy-két hónappal ezelőtt is - fontosnak látszó esemény, fejlemény vesztette el a jelentőségét, amelyről novemberben/decemberben még azt hittük: tényleg lényegesek voltak. Ma már tudhatjuk, hogy nem így volt....

2011 őszenek derekán például a következő ügyek „foglalták le” a közvéleményt:

- október végén az, hogy a főváros Dörner Györgynek s így közvetve Csurka Istvánnak adta oda az egyik fővárosi színház vezetését,

- az okt. 25. és november. 5. közötti tíz napban az volt az elsőszámú vitatéma, hogy Kerényi Imre kormánypénzen megrendelt tizenhat propaganda-festményt,

- november 5. után egy hétig a Kossuth-tér - s ezen belül József Attila szobrának esetleges áthelyezése okozott páratlan közéleti izgalmakat,

- november 15. után pedig az új alaptörvény preambulumának abbéli szándéka, miszerint a szocialista pártot alkotmányosan lehetne kriminalizálni a múlt bűneiért,

- mindezekon keresztül húzódó, hetekig lappangó konfliktus lett az amerikai diplomácia jelzéseinek hazai fogadtatása: átvette-e pl. a miniszterelnök a nagyköveti jegyzéket, megérkezett-e az amerikai külügy figyelmeztető levele, s mit írtak erre, ...stb...

Nem szeretnénk jelentékteleníteni a szóba hozott ügyek fontosságát, csupán két jelenségre hívnánk fel a figyelmet:

1. A fenti ügyek mindegyikének egyenként is nagyobb média-visszhangja támadt, mint – mondjuk – az önkormányzati világ, az oktatási rendszer átszervezésének, avagy a munkatörvénykönyv körüli vitáknak...

2. Mindegyik ügyben a kormányzati kommunikációs boszorkányműhelyeknek kezdeményező szerepük lehetett, amennyiben valamennyi botrány kirobbantásában a legelső lépést a hatalmi szféra felől tették meg...

Mi meg úgy döntöttünk, hogy a legutolsó negyedévi krónikánk szerkesztésekor ezekről az ügyekről még akkor sem fogunk szélesebb horizontú képet nyújtani, ha a hozzájuk rendelt „szakirodalom” mennyisége sokszorosán múlja fölül azon témakörök elemzettségét, melyeket a rendszer mozgásának egésze felől mi sokkal fontosabbnak ítéltünk. Nem írtunk továbbá az Ősz Nagy Eseményéről, a Gyurcsány-párt október végi kiválásáról és magalakulásáról. S nem írtunk az ősz nagy reményeket keltő új fejleményéről: a civil mozgalmak - pártokat helyettesítő – mozgósításairól, programjairól, kiáltványairól. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy ha ezek az új fejlemények a későbbiek során tényleg annyira fontossá válnak, mint amennyire a felbukkanásuk idején tűntek, akkor ráérünk még a későbbiekben is elemezni a hatásaikat. Most még sokkal inkább attól képesek a valós jelentőségükhöz képest sokkal nagyobb média-hatásokat kiváltani, mert sokoldalú patthelyzet van.

E patthelyzet lényege abban ragadható meg, hogy a kormányzati oldalon az elmúlt fél-háromnegyed év során legalább 50 %-os lemorzsolódás volt látható, s a Fidesz az év végén alig tudhatott maga mögött 1.3-1.4. milliónyi támogatót. Ám ebből a nagymértékű eltávolodásból az ellenzék egyetlen ereje sem volt képes számottevően profitálni, a táboraik mérte nagyjából megegyezik a 2010-es választásokon megmutatkozott arányokkal. Ilyen körülmények között ideig-óráig bármiféle törekvés, szerveződés, kezdeményezés ideiglenes sikere aránytalanul fel tud értékelődni, mert mindenki azt figyeli lázas igyekezettel, hogy kié lesz a jövő...?

S e lázas igyekezet során nem nehéz a vágyakat a realitásokkal összekeverni. Erre gondolva véltük úgy, hogy az új fejlemények fontosságával ráérünk majd még akkor törődni, ha a következő negyedévek során is fontos tényezőkként jelennek meg. Egyelőre, ami nagyon is biztosnak látszik: a kormányzati oldal megroppanása, s ezen belül is magának a miniszterelnöknek az év legutolsó két hónapjában felmutatott zavaros magatartása. Ez viszont nem sok jóval biztat. Lehet, érik a Fidesz-korszak Bajnai-megoldása...

Az összegzőt versidézetekkel kezdtük, s a levegőben lévő hangulat érzékeltetését megint csak két – novemberi és decemberi – versidézettel szeretnénk befejezni:

„ Tavasz, nyár ős és tél,
rekordot dönt a hideg,
és rekordot dönt a hőség.
Aztán felkerekedik a szél, végre a nap elé
sodródik néhány esőfelhő,
árnyékban szövöi terveit,
a mindenre elszánt nemzetmentő
biztos a dolgában,
visszavezet az ősmagyar hordába.
Hunok örököse, Attila ostora,
megsajnálod, mert mostoha
sorsa volt, és nem zavar, hogy
tudatlan és ostoba.”

/Háy János: A legrosszabb forma: És. nov. 11.

„ A lábujjhegyre ágaskodó
nem áll sokáig,
a nagy léptekkel rohanó
nem megy sokáig,
a fénybe-álló
nem lesz fényes,
a magát-hirdető
nem lesz híres,
a magát-dicsérő
nem lesz dicső,
a magát-kínáló
nem lesz vezető.

/Gerevich András: Hat vers a kudarcról. És, dec. 16./

